

Български Народен Морски Сговоръ

МОРСКА БИБЛИОТЕКА

Препоръчана от Министерството на Търговията, Промислеността и Труда, М-ството на Народното Просвѣщение и М-вото на Войната.

Цѣна 10 лева.

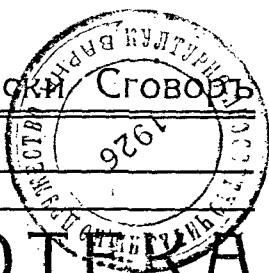
1. Морския климатъ, неговото лѣчебно значение и използване. отъ Д-ръ Ал. Недѣлковъ, хирургъ, Варна.
2. Нашето Черноморско крайбрѣжие въ здравно и морелѣчебно отношение, отъ Д-ръ Ал. Недѣлковъ, хирургъ, Варна.
3. Влиянието на Босфора за образуване временни течения въ Черно море и последицитѣ отъ тѣхъ, отъ Мичманъ (рангъ) Павловъ Павелъ.
4. Изложение на Гл. Управ. Тѣло на Б. Н. Морски Сговоръ по оздравяването на Черноморското ни крайбрѣжие и използването му въ морелѣчебно отношение.

Книжка
№ 11.
Варна, VII
1925 г.



УРЕЖДА
КН.-ПРОСВѢТНИЯ
ОТДѢЛЪ
Редакторъ
САВА Н. ИВАНОВЪ

Морска Учебна Часть — Печатница — Варна.



Български Народенъ Морски Сговоръ МОРСКА БИБЛИОТЕКА

КНИЖКА № 11.
Варна, юлий 1925 г.



Урежда
Книжовно-Просвѣтния
отдѣлъ
Редакторъ: Сава Н.Ивановъ

Д-ръ Ал. Недѣлковъ,
хирургъ, Варна.

инв. 16300
отд. XIV-3776

Морския климатъ, неговото лѣчебно значение и използуване.

Лѣчебното значение на климата въобще и частно на морския климатъ и морето е познато на човѣчеството още отъ най-древни времена. Бащата на медицината Хипократъ е съветвалъ на хронични болни промѣна на мѣстоживѣнето. Римския лѣкаръ Celsus е пращалъ на лѣчебни болни отъ бѣлодробна охтика въ Александрия, Аретей, гръцки лѣкаръ, е съветвалъ на сжщитъ морски климатъ, Plinius — борови гори. Въ по-ново време лѣчебнитъ свойщини на морския климатъ наредъ съ другитъ физикални методи—физиотерапия—добивагъ общо признание и научно обяснение при редица най-разнообразни болестни състояния.

Отдавна е изучено и признато влиянието на морето върху климата на континентитъ. Топлото морско течение—Golfstrom—, което мие брѣговетъ на Европа, указва благотворно влияние върху климата и живота на цѣлия континентъ. Морето представлява единъ грамаденъ резервуаръ за топлинна енергия, погълната отъ слънчевитъ лъчи, която постепенно и бавно се излъчва и отдава обратно на околната атмосфера, като омекчава суровостта на континенталния климатъ и предимно по крайбрѣжията му.

Подъ морски климатъ въ по-точна смисълъ на думата се разбира климата въ открито море и на неголѣмитъ морски острови, а крайбрѣжнитъ мѣстности само отчасти прите-



жаватъ отличителнитѣ качества и свойщини на морския климатъ.

Морския климатъ се отличава преди всичко съ чистотата и прозрачността на атмосферния въздухъ. Последниятъ не съдържа почти никакви органични или неорганични примѣси, или, ако има такива, тѣ сж въ най-незначителни количества. Както въ планинския, тъй и въ морския въздухъ съдържанието на микробитѣ е нищожно. Това е едно отъ най-сжщественнитѣ и важни качества на морския климатъ, което опредѣля и неговата лѣчебна стойностъ. Досежно присжствието на известни химични вещества въ морския въздухъ възгледитѣ въ сегашно време сж се измѣнили въ сравнение съ недавнашното минало. По-рано се допускаше, какво въ морския въздухъ се намиратъ частички отъ готварска соль, бромъ и йодъ, вследствие разсейването на микроскопични водни капчици отъ вълненията на морската стихия. Макаръ това да не се отрича теоретично, ала въ действителностъ въ морския въздухъ при анализитѣ не сж доказани и намѣрени никакви слѣди отъ примѣси, ни на готварска соль, ни отъ бромъ, нито още по-малко отъ йодъ. Доказано е обаче само присжствието въ морския въздухъ на вжгленъ двуокисъ и сравнително по-голѣмо изобилие отъ сжжстенъ кислородъ или озонъ (5—7 милиграма на 100 куб. метра въздухъ). На озона навѣрно се дължи и липсата на микроби въ морския въздухъ, неговата по-голѣма чистота, живостъ и прѣснота. Морския въздухъ запазва тия качества, ако нѣма населени мѣста, на 400-500 метра отъ брѣга и на около 60-70 метра височина надъ морското равнище.

Прозрачността на морския въздухъ опредѣля и друго едно важно качество — изобилието на слънчеви, топли и химични, лжчи. Подобно на високитѣ планински мѣста и надъ морето въздуха, очистенъ отъ всѣкакви примѣси, пропуска безпрепятствено и въ голѣмо количество слънчевитѣ лжчи. Къмъ това трѣбва да се прибави и грамадното отражение на слънчевитѣ лжчи отъ гладката морска повърхнина. Пѣсьчния брѣгъ — плажа — отъ своя страна отразява тоже въ голѣма степенъ слънчевитѣ ирадиации (излжчвания). Всичко това пълни и обогатява морската атмосфера съ излжчена слънчева енергия — източникъ на животъ и химични процеси у човѣка и въ околната природа.

Морския климатъ се отличава съ по-голѣмата равномерностъ и умѣреностъ на въздушната температура. Слънчевитѣ лжчи проникватъ по-дълбоко (до 30 метра) въ морската водна глжбина, отколкото въ сушата (само до 1 метъръ). Морето се нагрѣва по-бавно отъ земната повърхнина, но затова пѣкъ излжчването на топлината отъ морската водна маса става сжщо по-бавно въ сравнение съ сушата. Съ това се обяснява по-късното и постепенно настжпване на лѣтото, по-

умѣренитѣ горещини презъ лѣтния сезонъ, по-продължителната, по-приятна и топла есенъ, а сжщо така по-меката и по-топла зима. И лѣтото и особено есенъта покрай морето сж приятни по своята равномерностъ на температурата и прохладностъ. Зимата, особно въ мѣста, защитени отъ северни и североизточни вѣтрове, е най-благодатното време въ умѣрения поясъ за зимуване на слаби, малокръвни, изтъщени и грждни болни, които иматъ нужда отъ закрепване при умѣрено влаженъ и благъ климатъ. Такива мѣста сж напр. Нича, Неаполъ, Абация, о-въ Корфу и др.

Ношитѣ покрай морето не сж така студени, както въ планинскитѣ мѣста, и разликата между дневната и нощната температура не е толкова голѣма. Въ приморскитѣ мѣстности липсватъ въобще рѣзкитѣ преходи, както между дневната и вечерна температура, така и между едно годишно време и друго.

Важна сжщо особеностъ на морския климатъ съставлява голѣмата абсолютна и относителна влажностъ. Влажността на въздуха произлиза отъ голѣмитѣ и постоянни изпарения отъ морската повърхнина. Изпаренията причиняватъ и голѣмитѣ въздушни утайки въ форма на валежи, роса, снѣгъ, пролѣтнитѣ и есенни мъгли. Въ това отношение нашето черноморско крайбрѣжие като че ли представя едно изключение или отклонение. Докато срѣдния годишенъ валежъ вжтре въ страната за времето отъ 1894 до 1903 год. е билъ 620 м.м., по черноморското ни крайбрѣжие валежитѣ сж дали едвамъ 540 м.м. Друга особеностъ на западния черноморски брѣгъ е и тая, че валежитѣ отъ северъ къмъ югъ постепенно нараствуватъ, така напр. при Сулина сж дали 360 м.м., при Кюстенджа 406 м.м., при Варна 500 м.м. и при Бургазъ 600 м.м. въздушни утайки.

Влажността на морския въздухъ смекчава силата на слънчевитѣ лжчи и прави слънчевитѣ бани и озарявания полесно поносими, като случайтѣ отъ слънчасване сж съвсемъ рѣдки.

Облачността въ приморскитѣ мѣстности е значителна и се дължи на голѣмитѣ изпарения и влажността. Ясни дни се считатъ ония, при които само две десети (части) отъ небосвода сж заоблачени, а мрачни — когато облаци покриватъ по-вече отъ осемъ десети отъ небето. Срѣдното годишно число на яснитѣ дни презъ периода отъ 1905 до 1919 г. е било за гр. Варна 86.5, а за гр. Бургазъ 77.7. По сезони най-много ясни дни въ Варна се падатъ презъ лѣтото (33) и есенъта (22), а най-малко презъ зимата (21) и пролѣтъта (20), ала разликата въобще е неголѣма. Срѣдната годишна облачностъ за периода 1900 — 1911 г. въ Варна е била 5.4, а въ Бургазъ 5.5. Срѣдно за година се падатъ за Варна презъ 1909—1914 год. 78 ясни дни и 112 мрачни.

Относителната влажностъ въ Варна е 75-76, въ Бургазъ 79, а въ вътрешността — по-малко, напр. Сливенъ е 60.

Надъ и покрай морето атмосферното налѣгане е най-големо и срѣдно за нашия черноморски брѣгъ достига 760·4 м.м. Срѣдното максимално налѣгане е 775·5 — 790·9, а срѣдното минимално 738 — 742·5 м.м. Презъ лѣтния сезонъ налѣгането е по-низко, отколкото презъ зимата. Барометричното налѣгане се мѣни периодично и въ течение на годината, и въ течение на денонощието. Благодарение на по-високото атмосферно налѣгане покрай морето дишането бива по-свободно и по-дълбоко, газвата размѣна въ бѣлитѣ дробове се извършва съ по-големъ бързина и интензивностъ, а заедно съ това се олесняватъ и засилватъ окислителнитѣ процеси въ организма. Числото на червенитѣ кръвни тѣлца и хемоглобина рѣзко се увеличава. Присъствието въ морския въздухъ на озонъ и химични (ултравиолетови) слънчеви лъчи действува въ сѣщия смисълъ.

Разликата между атмосферното налѣгане и температурата въ крайморскитѣ мѣстности, отъ една страна, и вътрешността на сушата, отъ друга — предизвиква раздвижване на атмосфернитѣ въздушни пластове и образуване на вѣтрове и бури. Посоката на това раздвижване въ зависимостъ отъ движението на земята е за сѣверното полукълбо обратна на часовната стрѣлка (надѣсно), а за южното — въ направление на последната (налѣво). Така напр. ако въ нашето полукълбо високото налѣгане се намира на северъ, а низкото на югъ, то насоката на вѣтъра ще бѣде не сѣверна, а сѣвероизточна.

Вѣtroветѣ биватъ морски и отъ брѣга или сушата. Първитѣ сѣ отъ лѣчебно значение, вторитѣ носятъ сухостъ и разни органични и неорганични примѣси и микроби. По западния черноморски брѣгъ владѣятъ отъ м. мартъ до м. септември предимно източни вѣtroве, а презъ останалитѣ месеци — сѣвероизточни, западни и югозападни. Презъ лѣтнитѣ месеци преобладаватъ морскитѣ въздушни течения, а презъ пролѣтѣта и есенъта предимно отъ сушата. Това се обяснява съ по-силното нагрѣзване на земята презъ лѣтото и бавното охлаждаване и изстудяване на морето презъ есенъта и зимата. Освенъ сезоннитѣ сѣществуватъ и денонощни колебания на морскитѣ вѣtroве, които иматъ въ основата си сѣщитѣ физични причини. Така нареченитѣ морски бриси, сир. тоя лекъ вѣтрецъ, който ежедневно освѣжава и разхлажда крайбрѣжитѣ морски мѣстности, иматъ строго опредѣлена правилностъ и насока. Денемъ бризитѣ духатъ отъ морето къмъ сушата, а нощемъ — въ противна посока: отъ сушата къмъ морето. Презъ м. юни и юли тая смѣна въ посоката на морския вѣтрецъ настѣпва по-рано сутринъ, а вечеръ — по-късно отколкото презъ пролѣтѣта и есенъта. Отличителна черта на морския въздухъ е неговата свежестъ и подвижностъ.

Духащитѣ туку-речи постоянно и съ известна правилностъ вѣтрове, независимо отъ това да ли сж тѣ морски, езерни или отъ брѣга, охлаждаватъ и понижаватъ въобще температурата на въздуха. Това е лесно обяснимо като се има предъ видъ, че вѣтрове духатъ винаги отъ мѣста съ по-ниска къмъ мѣста съ по-висока температура и, след. отъ само себе си се разбира, разхлаждатъ атмосферата. Морския вѣтъръ само въ първитѣ си пориви носи студени охлаждаващи струи, следващитѣ такива биватъ по-топли. Това явление се тълкува така: морския вѣтъръ тласка къмъ брѣга, както въздушнитѣ пластове, така и по-топлитѣ водни вълни отъ повърхнината на морето, които вълни обаче достигатъ до брѣга по-късно отъ въздушнитѣ струи. Тия именно по-топли водни пластове нагрѣватъ отъ своя страна въздуха и намаляватъ охладителното действие на морския вѣтъръ.

Изучванията на рускитѣ и др. наблюдатели показватъ, какво срѣдната годишна температура на повърхнитѣ води на Черно-море е по-висока отъ тая на въздуха. Презъ есеньта и зимата водата на морето е по-топла отъ въздуха, а презъ пролѣтѣта и началото на лѣтото—по-хладка. По тоя начинъ се обяснява, защо зимата покрай морето настѣпва по-бавно и незабелѣзано, и защо въ сравнение съ тая на сушата е по-мека.

Срѣдната годишна температура за единъ периодъ отъ 5 год. (1901—1904 г.) на водата въ Варненския заливъ е била 14° , а на атмосферния въздухъ само 11.7° C.

Срѣдната годишна температура на въздуха въ Варна се изчислява на 11.7° C, въ Бургазъ на 12.5° , а срѣдно за цѣлото ни черноморско крайбрѣжие е 12.1° C. Срѣдната пѣкъ годишна температура за цѣлия западенъ брѣгъ на Черно-море е 11.6° , като проявява ясна тенденция да се повишава отъ северъ къмъ югъ. Най-топлитѣ месеци по българското крайбрѣжие сж м-цитѣ юли и августъ, а най-студенъ е м-ць януари. Срѣдната месечна температура за 19 г. презъ м-ць януари е била 1.5° , а презъ м. августъ 22.3° C.

Огрѣването на морския брѣгъ има значение не само специално за слънчелѣчение, но и като важенъ метеорологиченъ лѣчебенъ факторъ. Важно е за морелѣчението както числото на яснитѣ слънчеви дни, тъй и всѣкидневното число на слънчевитѣ часове. Колкото разликата между температурата на морето гср. на ванната и оная на атмосферата е по-голѣма, толкова сжществува по-голѣмъ рискъ отъ простудяване за болнитѣ. Тази разлика заедно съ другитѣ метеорологични елементи опредѣля началото и края на лѣчебния сезонъ.

Физиологичното действие на морския климатъ върху човѣшкия организъмъ е проучено и уяснено доста подробно. Постоянното движение на въздушнитѣ пластове, една отъ

характернитѣ особености на морския климатъ, предизвиква усилено излжчване на топлината отъ човѣшкото тѣло презъ кожата, лигавицитѣ и бѣлитѣ дробове. Тая загуба на топлината отъ човѣшкото тѣло на свой редъ засилва горителнитѣ процеси въ организъма, или, съ други думи, размѣната на веществата. При тая увеличена размѣна на веществата се подобрява качествения съставъ на кръвта: числото на червенитѣ кръвни тѣлца, хемоглобина и на кислорода се увеличава, а количеството на вжглената киселина намалява. Количеството на излжчваната пикочина нараства, а на пикочната к-на, сжщо и на фосфорнитѣ соли — намалява. Усилената размѣна на веществата се отразява особено благотворно на ония болестни състояния, при които сж нарушени асимилационнитѣ процеси или усвояването на хранителнитѣ вещества въ организъма — подагра, диабетъ, затлъстяване и др. т. Това засиляване на окислителнитѣ или горителни процеси въ тѣлото влече следъ себе си намаляване на теглото, а по-късно при усилено хранене — наваксване на загубата и засилване на организъма. Богатството на морския въздухъ съ химични слънчеви лжчи, съ слънчева енергия, указва сжщо така влияние на химичнитѣ процеси въ организъма. Подвижния, озониранъ и наситенъ съ слънчеви лжчи морски въздухъ умѣрено дразни, възбужда и стимулира кожата, кожнитѣ нерви, мисци и кръвоносни сждове. Нѣкои автори сравняватъ и подравняватъ действието на морския въздухъ и климатъ къмъ онова на морскитѣ бани. Морския климатъ закалява и укрепява човѣшкото тѣло. Споредъ проф. Robin морския въздухъ действува съ своята **гжстота**, като при всѣко вджхване се поглжща сравнително най-много кислородъ. Второ, съ своята **подвижностъ** — вѣтроветѣ указватъ оживително действие върху окислителнитѣ процеси въ организъма. Трето, чрезъ мощта на **слънчевитѣ лжчи**, които иматъ възбудно влияние. Четвърто, чрезъ съдържанието на озонъ, готварска соль (A. Gautier), йодъ (Duphil) и др. Всичко тоза влияе върху **реминерализацията** на организъма и особно на костната система. Морския климатъ, споредъ сжщия авторъ, увеличава броя на червенитѣ кръвни топчета, увеличава поглъщанieto и използването на кислорода, подобрява асимилацията на бѣлтъчнитѣ вещества и реми-нерализацията на организъма, подобрява усвояването на фосфорнитѣ соли и засилва промѣнитѣ въ костната система. Съ една дума — **подобрене и ускоряване на храненето**.

Отъ не по-малка важностъ е и **психичното въздействие на морето** върху човѣка. Морската стихия съ своитѣ чудни преливи и зрители ефеки завладява, пленява човѣка. Картината на морето поражая съ своето величие и съ своето разнообразие. Ту буйния бѣгъ, шумъ и тласкъ на вълнитѣ, разбивани въ хиляди изумрудни или пѣнливи капчици

и пращинка, ту безкрайната гладка като огледало повърхнина на безбрѣжното море, огрязваще лжчитѣ на слънцето и луната въ най-омайни и капризни багри, ту страшния ревъ и бучението на вълнитѣ, ту, напротивъ, мъртвата тишина и загадачността на безкрайността. Предъ мощната морска стихия човѣкъ чувствува своята самотностъ и безпомощно скланя глава предъ тайната на битието, предъ суетността на човѣшкитѣ усилия и ламтежи. Колкото въ едни случаи морската стихия действува успокоително и ободрително на човѣшкия духъ, толкова въ други случаи на душевна възбуда нейното влияние се отразява вредно и пакостно върху нервната система. Морелѣчението въобще не е едно безразлично лѣчебно средство и затова трѣбва да се използва внимателно и винаги само по съвета и препорѣжка на лѣкарь.

Различаватъ нѣколко вида морски климати:

1. **Влаженъ и топълъ островенъ или крайбрѣженъ морски климатъ**, който се отличава съ голѣмо слънчево огрѣване, висока относителна влажностъ, висока сръдня температура презъ зимата съ незначителни денонощни колебания. Такъвъ климатъ има на о-въ Мадейра, Канарскитѣ, Азовски острови и др. Тоя климатъ подходжа за зимуване на болни страдащи отъ бѣлодробни заболявания, при оскѣдно излжчване на хракки.

2. **Влаженъ прохладенъ островенъ или крайбрѣженъ климатъ**, чиито отличителни свойщини сж: слабо слънчево огрѣване, голѣма облачностъ съ незначителни денонощни и сезонни колебания. Такъвъ е климата въ островитѣ по крайбрѣжието на Сръдня Европа, западния брѣгъ на Норвегия, омивани отъ Голфстрѣма.

3. **Топълъ брѣговъ климатъ** съ умѣрена влажностъ има въ Източна Ривьера, Кримъ и Черноморското крайбрѣжие.

4. **Прохладенъ брѣговъ климатъ** съ умѣрена влажностъ, напр. Балтийско море.

5. Относително **сухъ топълъ морски или крайбрѣженъ климатъ**, който се указва особено полезенъ при изобилно излжчване на хракки. Западната Ривьера, околноститѣ на Неаполъ и Евпатория се отличаватъ съ подобенъ климатъ.

6. **Сухия и студенъ морски климатъ** нѣма лѣчебно приложение.

Благотворното лѣчебно действие на морския климатъ се проявява при много и разнообразни страдания. Освенъ болѣститѣ на размѣната на веществата, на храненето—подагра, захарна болестъ, затлъстяване, малокръвие, хлорозъ (девическа слабостъ), английската болестъ (рахитизъмъ), ревматизъмъ и др., най-голѣма лѣчебна полза указва морския климатъ при **скрофулоза, лимфатизъмъ** и всички видове **мѣстна хирургична туберкулоза** — костна, ставна, лимфна и други.

Една група нервни страдания, известни подъ името неврози, душевна и умствена преумора, нѣкои хронични страдания на бѣлитѣ дробове, бронхиална астма, магарешка кашлица намиратъ значително облекчение, особено при топлия умѣрено влаженъ морски въздухъ. Запазенитѣ отъ северни вѣтровѣ мѣстности съ топълъ морски климатъ подхождатъ за зимни климатични станции за туберкулозни болни.

За да се отстрани влиянието на континента и се използватъ всецѣло цѣлителнитѣ сили на морския климатъ сж предложени **морскитѣ пжтешествия**. Тия последнитѣ иматъ и добри и лоши страни. Къмъ вторитѣ се отнася морската болестъ, меризмата отъ машинното масло, която за много хора е отвратителна, морскитѣ вълнения и бури, и най-главното, невъзможността да се набавя при продължителни пжтешествия прѣсна и доброкачествена храна. Тия недостатъци сж отстранени въ **плаващитѣ санаториуми**, които сж специални параходи или платноходи, снабдени съ всички необходими приспособления за едно климатично лѣчебно заведение. Тия **плаващи здравници** се държатъ недалеко отъ брѣга и при нужда се възвръщатъ, било за ношуване, било за набавяне на провизии въ нѣкое отъ морскитѣ пристанища. Особено добри резултати сж дали тия плаващи морски здравници при лѣкуване на бѣлодробната охтика. За тая целъ се изисква не по-малко отъ едногодишно прекарване въ тоя родъ санаториуми. Добри лѣчебни резултати сж постигнати и при дневно само прекарване въ плаващи платноходни кораби или даже въ специални лодки, които денемъ се намиратъ въ открито море, далече отъ брѣга, а нощемъ се възвръщатъ за ношуване на болнитѣ на сушата. Ала това лѣкуване въ плаващи здравници или лодки е достъпно само за богати хора. По тая причина крайморскитѣ здравници и курортни станции иматъ по-голѣми предимства и сж отъ по-голѣмо обществено значение, защото сж достъпни почти за всички.

Воднитѣ пжтешествия сж полезни не само по море, но сщо и по голѣмитѣ пълноводни рѣки, напр. по Дунава. Последнитѣ години се устрояватъ такива лѣчебни пжтешествия на специални **параходи-здравници**, както на западъ, така и въ Русия, (на р. Волга и Кама). Тия пжтешествия се препоръчватъ предимно за нервни и душевно болни, при умствена умора, за реконвалесценти отъ остри заразни или други болести. Режима въ тия параходи-здравници е санаториаленъ: почивка, изобилна и здрава храна, слънчелѣчение и водолѣчение.

Къмъ целебнитѣ свойщини на морския климатъ трѣбва да се прибавятъ и тия на морскитѣ, слънчеви, въздушни бани и калолѣчение.

Морски бани.

Ползата и лѣчебното действие на морскитѣ бани сж.

познати отдавна. Морската вода има сложенъ химиченъ съставъ, въ който преобладаватъ хлорнитѣ съединения на натри, кали, магнези, калци, калциевъ и магнезиаленъ сулфатъ, калциевъ и магнезиаленъ карбонатъ и въ незначителни количества бромисти, йодисти съединения, свободни метали и др. съединения (флуоръ, сѣра, алумини, стронци, лити, никелъ, кобалтъ и др.). Морската вода съдържа сжщо газове (кислородъ, азотъ, вжгленъ двуокисъ, сѣроводородъ и др.) и представители отъ животното и растително царство (инфузории, водорасли, морски растения, и животни). Морската вода по своя съставъ напомня кръвната сурозатка и представлява добра срѣда за вирение на животни и растения—това сочи на нейния биогенетиченъ произходъ, като срѣда, гдето първично се е зародилъ „живота“. Съ това се обяснява може би лѣчебното и укрѣпително действие на морската вода при нацъркванието и подкожно въ стериленъ видъ и при вътрешна употреба. Опити въ такава посока сж правени много и въ чужбина и у насъ отъ проф. Д-ръ П. Стояновъ. Процентното съдържание на разнитѣ химични вещества не е еднакво въ различнитѣ морета, даже въ едно и сжщо море въ разни времена, което зависи отъ изпаренията и вливането на голѣми прѣсноводни рѣки. Най-главната съставна частъ на морската вода е готварската соль, чието процентно съдържание въ разни морета се колебае между 0.50 и 4 на сто, а за Черно море е 18—19 грама на литъръ вода. Въ нѣкои приморски езера (лимани) съдържанието на солта е по-голѣмо, напр. въ Анхиалското достига 77 гр. на хиляда. Плътността на повърхнитѣ черноморски води е 1.138.

Температурата на морската вода е различна въ разнитѣ морета. Най-топло е Срѣдиземно море, което има срѣдняя лѣтна температура 22—28°C. Следъ него иде Адриатично море 22—27°C, после Черно море 16—26°C, Атлантическия океанъ и Немско море 20—23°C. Балтийско море 16—17.7°C.

Срѣдната годишна температура на водата въ Варненския заливъ за единъ петгодишенъ периодъ (1901—1904) е била 14°, като презъ лѣтнитѣ месеци е достигала до 21.3°, 24.3 и 24.5°, а е спадала най-низко презъ м. януари (4.5°). Температурата на морската вода въ открито море е по-низка отколкото покрай брѣговетѣ. Сутринъ водата е по-студена отколкото вечерно време.

Лѣчебното действие на морската вода се опредѣля отъ следнитѣ фактори: химичния съставъ, низката температура, движението, гжстотата и налѣгането на морската вода.

Подъ влияние на низката температура и солитѣ, предимно готварската, се получава раздраждане на кожнитѣ кръвеносни сждове и нерви, свиване на кожнитѣ капиляри, поблѣдняване на кожата покривка и отливане на кръвта къмъ вътрѣшнитѣ органи. Температурата на тѣлото намалява,

16300

което се проявява съ остъръ пристѣпъ отъ студени трѣпки. Следъ нѣколко минути настѣпва обратна реакция — разширение на кожнитѣ кръвоносни съдове, зачервяване на тѣлото и чувство на топлина. Ако банята е по-продължителна отколкото може да понесе организма, ако охлаждаването на тѣлото е прекомерно, то новъ пристѣпъ отъ студени трѣпки разтърсва тѣлото. Този втори пристѣпъ трѣбва да се избѣгва и затѣва продължителността на банята не бива да надминава 10-15-20 м., споредъ силитѣ и здравината на организма. У децата банята не бива да трае по-дълго отъ 2-5-10 м., а деца до 4 год. възраст не трѣбва никакъ да се къпятъ въ открито море. За последнитѣ, както и за слаби, малокръвни болни, се препорѣчватъ ванни съ затоплена морска вода. Стари хора, пълнокръвни лица съ склонностъ къмъ мозъчни приливи, болни, страдащи отъ бѣлодробна охтика, отъ сърдечни болести, артериосклероза, бѣбречни болести, бременностъ и психична възбуда, не могатъ да се къпятъ въ морето. Къпането въ такива случаи не само, че не е полезно, но е и опасно за здравето.

Влизането и излизането отъ морето трѣбва да става бърже. При влизането добре е предварително да се наквасва главата и тогава бърже да се потопява цѣлото тѣло. Следъ излизане отъ морето настѣпва нова по-силна реакция отъ сгръване на тѣлото. Ако това затопляне не се получава, съветва се потапяне на краката въ топла вода или изпиване на нѣкакво подкрѣпително топло пиѣе напр. чай. Силното изтѣркване и подсушаване на тѣлото при нормална реакция не се съветва. Подиръ банята се препорѣчва непродължителна разходка и хранене следъ $\frac{1}{2}$ —1 часъ.

Къпането трѣбва да става преди ядене, между 10 и 12 ч., или не по-рано отъ 3 часа следъ нахранване (обѣда). На слаби и изтѣщени болни е позволена малка закуска (чай съ хлѣбъ и масло, или 1-2 яйца) 1 — 2 часа преди къпането. Дневно се позволява само едно окъпване, а на слаби болни — презъ 1-2 дни. Общото число на къпанията зависи отъ издръжливостта на организма. Срѣдната продължителностъ на лѣчебния курсъ е отъ 4 — 6 недѣли.

Температурата на морскитѣ ванни за слаби болни и деца е 32-35°C., а трайне на банята 25 — 35 м. За децата въ нѣкои случаи е полезно прибавяне къмъ морската ванна водни извари отъ нѣкои трѣви (напр. орѣхови листи). Температурата на топлата морска баня постепенно се намалява до 18°C. Въ никой случай морската баня не трѣбва да предизвиква умора, упадѣкъ на сили, а напротивъ — едно приятно затопляне, свѣжестъ, лекота и бодростъ.

Физиологичното действие на морскитѣ бани се изразява въ засилване на горителнитѣ процеси въ организма, уско-ряване на дишането, пулсирането на сърдцето, по-голѣма

пълнота и сила на кръвната вълна, повишение на тѣлесната температура, подобрене на апетита, храносмиланието и усвояване на хранителнитѣ вещества. Въ начало на морелѣчението теглото на тѣлото пада, по-късно и следъ завършване курса на лѣкуването загубата при изобилно хранене се наваксва — организъма се засилва и укрепва. Хранението на мускулната и нервна системи се подобрява и се възстановява нормалното имъ отправление.

Третия лѣчебенъ агентъ е налѣганието на голѣмата водна маса, на морскитѣ вълни, които се отличаватъ съ особена сила тамъ, гдето морето дава приливи и отливи. Черно море такива нѣма, ала благодарение на морскитѣ вѣтрове, особено есенно времѣ, се наблюдаватъ по-голѣми или по-малки вълнежи. Плисъка и тласъка на морскитѣ вълни, особито когато сж силни, образува естественъ душъ, понѣкога съ доста голѣмо налѣгане, който облива тѣлото съ безчислени водни струи, капчици, въздушни мѣхурчета и пѣсъчинки. Този природенъ душъ наподобява банитѣ съ вжгленъ двуокисъ и причинява едно своеобразно дразнене на кожнитѣ нерви, бързо смѣняващи се свивания и разширения на кожнитѣ капилляри, една жива игра въ разпредѣление на кръвта между повърхнината на тѣлото и вътрешнитѣ органи. Това се отразява благотворно и върху размѣната на веществата и главно върху тонуса на нервната система.

Гжстотата на морската вода зависи отъ химичния ѝ съставъ и по чисто физични причини морската баня охлаждава по-бавно, но по-дълго време човѣшкото тѣло при къпане, отколкото сладката вода. Отъ тукъ охладителното влияние на морската баня е по-продължително, температурната реакция е по-жива и ефекта по-рѣзкъ. Морската баня е една специална студена баня, е единъ водолѣчебенъ динамиченъ агентъ, който засилва, оживява и възобновява организъма (Dutrouleau).

Морската вода, казва Quinton, е производната срѣда на живата клѣтка. Чрезъ своя минераленъ съставъ и радиоактивностъ морската вода е едно отлично тонично средство както за живата, тъй и за болната клетка.

Russell, твореца на морелѣчението, казва: „За създаване на нови здрави поколения сж потребни две нѣща — вода и въздухъ. Тия два фактора се намиратъ при морето и въ живота при морето“.

Слънчеви бани.

Слънчевитѣ лжчи заключаватъ въ себе си три вида енергии — свѣтлива, топлинна и химична енергия. Видимитѣ свѣтливи слънчеви лжчи прекарани презъ стъклена призма се разпадатъ на седемъ цвѣтни лжчи: червени, оранжеви, жълти, зелени, сини, индиго и морави (виолетози). Освенъ тия видими лжчи въ двата края на спектъра се намиратъ и

невидими лъчи. Червената половина на спектра и лъчитъ вънъ отъ тѣхъ (инфрачервени лъчи) сж предимно топли лъчи, а виолетовата половина и задъ нея (ултравиолетови лъчи) съдържатъ химични лъчи.

Едни отъ слънчевитъ лъчи, падайки на човѣшкото тѣло, се запиратъ и поглъщатъ отъ кожата, други — проникватъ въ тѣлото и вътрешнитъ органи, а трети преминаватъ презъ цѣлото тѣло и се губятъ въ пространството. Топлитъ лъчи (червени и задчервени) проникватъ на дълбоко въ тѣлото, дори и презъ облѣкло, а химично действащитъ лъчи (виолетови и ултравиолетови) не притежаватъ такава проникваемостъ. Физиологичното действие на разнитъ лъчи не е еднакво. Топлитъ лъчи подигатъ температурата на тѣлото, разширяватъ кожнитъ кръвоносни съдове, намаляватъ артериалното налягане, причиняватъ кръвни приливи и усилено излжчване отъ потнитъ жлези. Химичнитъ лъчи убиватъ микробитъ и обезвредватъ тѣхнитъ токсини (отрови). Тѣ успокояватъ нервната система, когато топлиитъ лъчи, наопаки я дразнятъ.

Слънчевитъ бани биватъ студени, когато температурата имъ е подъ 25°, и топли, когато иматъ температура надъ 25°, или по-висока отъ тѣлесната температура.

Слънчевото озаряване причинява мѣстна и обща реакция.

Мѣстна реакция. Химичнитъ лъчи убиватъ микробитъ и по-вече или по-малко обезвредватъ изпущанитъ отъ тѣхъ отрови (токсини). Топлитъ пъкъ лъчи причиняватъ кръвенъ приливъ въ болното мѣсто, а заедно съ това се засилва фагоцитната дейность на бѣлитъ кръвни тѣлца сир. борбата на последнитъ съ микробитъ. Подъ влияние на сжщитъ лъчи се разнасятъ и разпиляватъ възпалителнитъ отлагания въ тъканитъ (инфилтрати) и се ускорява подсушаването и зарастването на ранитъ (фистулитъ). Изчезването на болкитъ, обезболванието, е единъ отъ първитъ признаци на почващето се заздравяване подъ влияние на слънчевитъ бани.

При бързо и силно озаряване кожата се възпалява и зачервява (Erythema solare), затова озаряването трѣбва да става постепенно. Отъ действието на слънчевитъ лъчи кожата се пигментира, почернява, което се счита отъ едни автори като признакъ на отбрана, отъ други — на приспособяване, отъ трети — на преобразяване (трансформиране) на лжчитъ въ противомикробни агенти. Степенъта на пигментацията зависи не отъ самото озаряване, а отъ съпротивната сила на организъма. Пигментацията показва, че слънчевитъ бани сж полезни за организъма, и колкото по-бърже настъпва пигментирането на кожата, толкова по-силенъ е лѣчебния ефектъ и по-голѣма е вѣроятностьта за оздравяване. Обратното говори противъ ефикасностьта и ползата отъ слънчевитъ бани.

Общо действие на организма. Общото състояние и самоосѣщанието се подобряватъ. Температурата на тѣлото се повишава съ 0.2° — 0.6° , пулса се ускорява и вследствие разширението на кожнитѣ кръвеносни съдове се олеснява циркулацията на кръвта. Кръвния артериаленъ напоръ намалява при топлитѣ, а се увеличава при студениятѣ слънчеви бани. Числото на червениятѣ кръвни тѣлца и хемоглобина се увеличава, а бѣлитѣ кръвни елементи, ако действието върху туберкулознитѣ поражения е благоприятно, намаляватъ. Дишанieto се ускорява 6—8 пжти въ минута, теглото нараства. Ако още отъ самото начало се получи ослабване на тѣлото, това означава, че банитѣ не се понасятъ и трѣбва да се прекратятъ.

За благополучното действие на слънчевитѣ озарявания се сѣди по общото впечатление за вънкашната и вътрешна реакция и по подобрене на самоосѣщането (изчезване на болкитѣ).

Слънчевото лѣчение се прилага последователно и постепенно по тоя начинъ.

Най-първо въ течение на 5-6 дни се приучава тѣлото къмъ околната температура като се излага на въздуха въ затворено помѣщение (стая). Следъ това постепенно се озарява тѣлото като се започва отъ стжпалата и се достига до главата, но безъ да се излага последната. Главата се защитава или съ специална сламена шапка или съ бѣла кърпа, или съ тента. Начина и продължителността на озаряването биватъ различни. Rollier, единъ отъ творцитѣ на съвременното, основано на научни начала, свѣтолѣчение, прилага следната схема:

	I день	II день	III день	IV день	V день	VI день
Стжпала	5 м.	10 м.	15 м.	20 м.	25 м.	30 м.
Свирки	—	5 м.	10 м.	15 м.	20 м.	25 м.
Бедра	—	—	5 м.	10 м.	15 м.	20 м.
Коремъ	—	—	—	5 м.	10 м.	15 м.
Гърди	—	—	—	—	5 м.	10 м.
Гърбъ	—	—	—	—	—	5 м.

Първия день се озаряватъ три пжти презъ $\frac{1}{2}$ —1 часъ интервалъ въ продължение на 5 м. само стжпалата. Втория день се озаряватъ най-първо стжпалата въ течение на 5 м., а следъ това още 5 м. заедно съ стжпалата и свиркитѣ до колѣнетѣ. Третия день — 5 м. само стжпалата, 5 м. — стжпалата и свиркитѣ и 5 м. още стжпалата, свиркитѣ и бедрата.

Четвъртия денъ къмъ това се прибавя озаряване на корема, петия денъ — озаряване на гърдитъ, а шестия денъ — и на гърба. Надъ сърдечната областъ се поставя мокра кърпа. Отъ седмия денъ вече се излага цѣлото тѣло на три пѣти. По-нататкъ продължителността на слънчевото озаряване, въ зависимостъ отъ почерняването на тѣлото, се увеличава по-бърже или по-бавно, като се достига отъ 4—6 часа дневно при случаи отъ хирургична туберкулоза. Малка озарява болнитъ отъ бѣлодробна охтика само 20 м. за единъ сеансъ. У разни автори е различенъ и начина на прилагането и продължителността на слънчевото лѣчение. Проф. Д-ръ П. Стояновъ, първия пионеръ на морелѣчението у насъ, препоръчва по-опростена и по-ускорена процедура. Първия денъ се излагатъ на слънце краката и рѣцетъ по 10 м., също и гърба 10 м.. Втория денъ — бутонетъ, мишницитъ и кръстътъ по 10 м., а краката до колѣнитъ и рѣцетъ до лактитъ — 20 м. На третия денъ корема, гърба и гърдитъ по 10 м., краката и рѣцетъ по 30 м., а бедрата и мишницитъ — 20 м. Четвъртия денъ гърдитъ, гърба и корема по 15 м., останалитъ части по 30—40 м. Отъ шестия денъ се озарява цѣлото тѣло по единъ часъ. Постепенно се увеличава продължителността на слънчевата баня до 7—8 ч. дневно (8 до 12 ч. и отъ 15 до 18 ч.) споредъ индивидуалната издържливостъ на пациента. Банитъ се правятъ $\frac{1}{2}$ часъ преди и най-малко 2 часа следъ нахранване.

Най-добрата за слънчелѣчение въздушна температура е 30—40°С. По-ниска отъ 25° и по-висока отъ 40° температура се понася само отъ силни и здрави организми.

Слънчеви бани могатъ да се правятъ на всѣко мѣсто, стига да е запазено отъ вѣтрове и прахолякъ. Най-благоприятни за това лѣкуване условия представляватъ планинскитъ мѣста и морето, като най-чисти отъ къмъ примѣси и пропускащи въ най-голѣмо количество, както топлинѣ, тъй и химичнитъ лѣчи. Въ планинския климатъ се лѣкуватъ съ свѣтолѣчение, както нѣкои форми отъ бѣлодробна охтика, така и мѣстната, хирургична, туберкулоза (перитонити, костно-ставни и др. туберкулозни повреди). При морския климатъ свѣтолѣчението действува целително главно при аденопатия и лимфна туберкулоза, скрофулоза, рахитизъмъ, туберкулозни костно-ставни и перитонитни възпаления. Бѣлодробната охтика въ нѣкои случаи се лѣкува съ слънчелѣчение и при морски климатъ.

Облачното врѣме покрай морето не пречи за слънчелѣчение, озаряването въ такива случаи става съ отразежа свѣтлина, но въобще предпочително е прѣкото изложение на вертикално падащи лѣчи.

Лѣчебното действие на слънчевитъ бани покрай морето се засилва отъ морския климатъ и отъ морскитъ бани или

душове. Едно бързо потапяне въ морето следъ слънчевата баня предизвиква още по-силна реакция и по-голямъ лѣчебенъ ефектъ. Както при всѣко друго лѣчение, тъй и въ основата на морелѣчението и слънчелѣчението трѣбва да лежи строга индивидуализация сир. приспособяване на лѣчебнитѣ средства и действия къмъ силитѣ на организма.

Въздушни бани.

Въздушнитѣ бани целятъ предимно закаляването на тѣлото. Тѣ сж предложени отъ Hufeland, и се прилагатъ и като лѣчебно средство при малокръвие, рахитизъмъ, недоразвитостъ у гръднитѣ деца, подагра, затлъстяване, неврастения, начало на бѣлодробна охтика и др.

Първоначално въздушната баня се прави въ стая съ затворени прозорци, после при отворени прозорци, и най на края на откритъ въздухъ, като се избира запазено отъ вѣтрове сухо и близо до гора мѣсто. Въздушната температура трѣбва да бжде между 20° и 10°C. Въздушната баня се препоръчва предимно въ топло време, като трае въ началото отъ 15 до 30 м., а постепенно по-късно се достига до единъ или по-вече часа. Зимѣ въздушната баня се прави по-рѣдко, въ добре затоплено помѣщение. Презъ време на въздушната баня болния трѣбва да прави постоянни предимно гимнастични упражнения. Въ време и следъ банята не трѣбва да се чувствува хладина, а самоосѣщанието да бжде добро и бодро.

Въздушнитѣ бани способствуватъ за закаляването на кожата и тѣлото, подобряватъ храносмиланието и размѣната на веществата, стимулиратъ сърдечната дейностъ и нервната система.

Пѣсѣчни бани.

Главното назначение на пѣсѣчнитѣ бани е да се засили кръвообръщението, попиванието и разпиляването на възпалителни набирания (инфилтрати), а сжщо и отлжчванията отъ страна на кожата. Пѣсѣчнитѣ бани биватъ мѣстни (локални), за известна частъ на тѣлото, или общи, за цѣлото тѣло. Пѣсѣка се нагрѣва или на слънце, или, по изкуственъ начинъ, и се изсипва въ специални плитки дървени ванни. Дъното на ванната се покрива съ единъ пластъ пѣсѣкъ, дебелъ около 10 см., върху който лѣга болния, и следъ това се засипва съ другъ топълъ пѣсѣкъ около 12—15 см. дебелина. Главата на болния остава по-високо и навънъ, като се покрива съ студени компреси. Пѣсѣка на ванната се пресѣва, пречиства и се нагрѣва до 45—50°. Регулирането на температурата въ ванната става съ прибавяне на студенъ пѣсѣкъ. Подиръ всѣка ванна пѣсѣка се пречиства и дезинфектирва, като се нагрѣва до 70° и по-вече. Продължителността на пѣсѣчната



ванна е различна и зависи отъ дължината на организма. Въ пѣсчната ванна се получава сгрѣване на тѣлото и изобилно изпотяване. Следъ излизане отъ ванната болния получава топла водна баня (35 — 37°С) или постепенно охлаждаванъ душъ. Най-напоконъ болния се поставя на легло въ продължение на единъ часъ и добре завитъ се подлага на ново изпотяване. Пѣсчнитѣ ванни се понасятъ изобщо добре и се препоръчватъ при хрониченъ ревматизъмъ, Ischias, възпалителни ексудати, бъбречни отоци, рахитизъмъ, скрофулоза и др. заболявания.

Пѣсчнитѣ ванни сж въведени въ нѣкои вътрешни и морски курорти, напр. Кана, Биарицъ и др.

Калолѣчение.

Въ крайморскитѣ солени езера, каквито сж Одескитѣ лимани, Текирь-гьолъ, Балчишката тузла въ Добруджа, Анхалското езеро у насъ, се намира особена лѣчебна калъ, която е продуктъ отъ сложнитѣ биологични и химични процеси, произлѣзли въ животното и растително царство, населяващо крайбрѣжията на тия езера. Тая калъ е една колоидална смѣсица отъ органични и неорганични вещества и съдържа разпадъци отъ животно-растителната срѣда на езерото (бактерии, животни, растѣния), най-разнородни химични съединения, слънчеви и радиоактивни иманаии.¹⁾ Образованieto на тази своеобразна калъ се извършва въ продължение на години (8 — 10 г.). Радиоактивността на калъта отъ Балчишката тузла е изследвана отъ Д-ръ П. Стояновъ и е дала 1'00402 единици Mashe, което показва какво, въ сравнение съ други европейски калища, тя има доста значителна радиоактивна сила.

По външния си видъ морската лѣчебна калъ е черна, като катранъ, мазна, мека, пихтиеобразна, съ своеобразенъ неприятенъ сѣренъ или амониакаленъ миризъ. Калъта лесно се размазва, понякога оставя по кожата петна като отъ йодъ, но въобще лесно се измива съ вода.

Калнитѣ бани биватъ мѣстни и общи, за цѣлото тѣло, хладки и топли. Хладкитѣ бани се получаватъ чрезъ нагрѣване на калъта отъ слънцето, а топлиятъ — чрезъ изкуствено сгрѣване било на калъта, било на морската вода, съ която се приготвява и разрѣдва калната баня. Има нѣколко способа за приготвяне и прилагане на лѣчебната калъ.

Най-първобитния начинъ е намазване на болното мѣсто или на цѣлото тѣло съ лѣчебна калъ и излагане на слънчевитѣ лъчи докато се получи едно неприятно щипене по кожата, следъ което болния се окъпва или направо въ морето, или въ затоплена морска или езерна вода (ванна).

¹⁾ Вижъ „Калолѣчението въ България и Балчишката тузла“ отъ Д-ръ П. Н. Стояновъ — Варна, 1911 г.

В. Г. О. Б.

Втория способъ е медалионния, който се заключава въ това, че се приготвя за болния едно легло отъ лѣчебна калъ, която се нагрѣва само отъ слънцето. Въ това легло той лѣга и се покрива отгоре съ новъ дебелъ пластъ отъ нагрѣна калъ. Това е единъ видъ моделиране.

Третия, модерния способъ, е приготвление на смѣсь отъ лѣчебна калъ и морска или езерна вода, нагрѣта до известна температура, въ специални дървени или емайлирани ванни. Тая смѣсь се прави отъ 1 до 5 — 10 кофи калъ на ванна отъ 150—200 литра вода, което дава 10 — 15 на сто гъстота. Споредъ гъстотата на разтвора, ваннитѣ биватъ рѣдки, срѣдни и гъсти. Температурата на ваннитѣ варира между 32° и 40° С. При медалионната система нагрѣтата отъ слънцето калъ може да достигне до 50°С, ала дълбокиѣ слоеве сж по-хладки и при размѣсването на калъта се получава приблизително горезначената температура. Траянето на калната баня е отъ 10—30 м. и въ крайни случаи до единъ часъ въ зависимостъ отъ заболяването и силата на организъма. При локалнитѣ бани се прилага лѣчебната калъ въ форма на лапа (катаплазма) и температурата ѝ може да бѣде по-висока (до 50°С), а продължителността е значително по-голѣма отъ тая на общитѣ бани. Правило е да се започва лѣчението съ кални бани отъ по-умѣрена температура (35°—37° С), като постепенно се повишава температурата на банята, а намалява нейната продължителност. Като подготовка на калолѣчението се препоръчватъ предварително нѣколко морски или езерни бани, по сжщия начинъ се завършва и курса на лѣкуванието. Последното е необходимо, за да се закали тѣлото изнежено отъ топлиѣ кални бани. Числото на калнитѣ бани се опредѣля отъ естеството на болестъта и отъ издържливостъта на организъма. Срѣдно се правятъ 10—15 и най-много до 30 бани, било всѣкидневно, било презъ по-голѣми или по-малки почивки (1—3 дни). Числото на локалнитѣ бани може да бѣде значително по-голѣмо.

Целебното действие на калнитѣ бани се основава споредъ проф. Д-ръ П. Стояновъ на а) химичното въздействие на съдържащитѣ се химични съединения и свободни метали, б) механичното налѣгане върху кожнитѣ кръвоносни капиляри и в) температурно влияние. Най-важни сж, както изглежда, температурнитѣ и химични влияния. Калъта е лошъ проводникъ на топлината, трудно и бавно се нагрѣва, но затуй и бавно отдава топлината си. Топлитѣ и горещи кални бани съгрѣватъ тѣлото по-бавно и въ по-слаба степенъ въ сравнение съ еднаква температура водни бани. Отъ друга страна и хладкиѣ бани отнематъ отъ тѣлото по-малко топлина. По тоя начинъ калнитѣ бани образуватъ около тѣлото единъ видъ обвивка съ умѣрена и равномѣрна температура и за това се понасятъ сравнително по-леко. Хладкиѣ кални

бани, споредъ Dona¹⁾), указватъ четворно въздействие: студено-водолѣчно, слънчелѣчно, солено-водолѣчно и собствено влияние на калъта.

Най-силно е действието на топлитѣ кални бани. Тия бани влияятъ на температурата на тѣлото, възбуждатъ дѣйността на сърдцето, ускоряватъ пулса и дишането, подигатъ кръвния напоръ и засилватъ излѣчванията отъ кожата чрезъ потъта. Числото на червенитѣ кръвни тѣлца намалява, а това на бѣлитѣ се увеличава. Намалява се чувствителността на кожата и мускулитѣ. Размѣната на азотиститѣ вещества, споредъ едни, се увеличава, споредъ други — намалява, но общата размѣна е увеличена. Теглото на тѣлото спада, но къмъ края на лѣкуването загубата се възстановява.

У нѣкои болни нервната възбудимостъ се увеличава, у други — намалява. Ревматичнитѣ болки, както винаги при балнеотерапията, отначало се засилватъ, по-късно — намаляватъ. По кожата отъ химичното раздраждане на калъта се получава зачервяване и кожни изриви.

Калнитѣ бани сж полезни при скрофулоза, рахитизъмъ, малокръвие, ревматични и подагрични страдания, и заболѣвания въ женската полова сфера. Подобно на морскитѣ бани калолѣчението не бива да се прилага при обща слабостъ и изтъщение, бѣлодробна охтика, сърдечни, бѣбречни болести, артериосклероза, нервна възбудимостъ, епилепсия и др. Пълнокръвни хора, наклонни къмъ мозъчни приливи и кръвоизливи, сжщо и деца до 3 год. възраст, не могатъ да понасятъ и да се подлагатъ на калолѣчение.

Кжпането въ соленитѣ крайморски езера, които съдържатъ 45—47 грама готварска соль на литъръ вода, когато въ морската вода това количество е 8-20 гр., има сжщото лѣчебно дѣйствие, както и на морскитѣ бани, съ тая разлика, че температурата на езерната вода е по-висока. Освенъ сольта езерната вода съдържа и по-вече органични примѣси и колоидни съединения отколкото морската вода.

Сжщината на действието на морскитѣ, соленоезерни и кални бани не е още точно изяснена. Сжществуватъ нѣколко хипотези.

Първото обяснение, което се натъква на човѣшката мисль, е въздействието чрезъ просмукване презъ кожата въ кръвта на химичнитѣ съставни части на морскитѣ и кални бани. Животния организъмъ представлява единъ сборъ (комплексъ) отъ всевъзможни колоидни вещества съ най-разнообразенъ и сложенъ химиченъ съставъ. Химичнитѣ съединения (киселини, основи, соли) представляватъ отъ своя страна електролитични разтвори, които при допиране до биолоидитѣ (колоиднитѣ вещества на организма) се разпадатъ

¹⁾ Цитирано по Д-ръ П. Стояновъ — „Калолѣчението въ България“.

на положителни и отрицателни йони. Тѣзи йони се съединяватъ съ протеинитѣ (бѣлтъчини) на тѣлото и образуватъ **йонопротеини**, тѣла неустойчиви. Отрицателнитѣ йони (катиони) възбуждатъ нервната система, мисцитѣ, дейността на червата и подигатъ кръвния напоръ. Всички жизнени отправления на организма сж тѣсно свързани съ действието на йонитѣ върху биолоидитѣ. Нaгdy мисли, че действието на йонитѣ върху биолоидитѣ зависи не отъ химичния съставъ на електролитичнитѣ течности, а отъ свойщинитѣ на самитѣ йони. Loeб обяснява нормалното съществуване съ взаимодѣйствието и комбинирането на биолоидитѣ съ йонитѣ.

Тая хипотеза за йонодинамичното дѣйствие на електролитичнитѣ течности (химични съединения), колкото нагледъ и остроумна, не може да се възприеме поради това, че съ опити е доказано, какво презъ кожнитѣ покривки не се просмукватъ никакви или почти никакви химични електролитични течности.

Втората хипотеза използва механичното и термично влияние на банитѣ. И едното и другото се отразява върху разпредѣлението на кръвта въ организма, а заедно съ това се предизвикватъ промѣни въ състава на кръвта. Високата температура и рѣзкия преходъ отъ висока въ низка причинява смущение въ организма, разпадане и разрушение на известни кръвни елементи, при което се образуватъ отровни и вредни вещества. Това представя едно **самоотравяне** на организма, което предизвиква отъ своя страна образуване на **защитни противотѣла** срѣщу отровитѣ (токсинитѣ). По тоя начинъ на **жпалната реакция** се гледа като проява на **самоотравяне**. Други автори противопоставятъ на хипотезата на самоотравянето теорията на „умората“. Жпането причинява умора съ точно такива признаци, както и самоотравянето (ускорено дишане и кръвообрѣщение, повишена температура, упадъкъ на мускулната сила и сънливостъ). Тая „пасивна умора“ предизвиква, както и самоотравянето, защитна реакция, която подбужда органитѣ, тъканитѣ и вътрешнитѣ жлези къмъ по-усилена дейность, чрезъ която се подобрява състава на кръвта и обогатява съ защитни тѣла и ферменти (хормони). Тая теория е основана на учението на Weichardt за „ксенотоксинитѣ“. Дветѣ тия хипотези, за самоотравянето и умората, иматъ въ основата си повишение защитната (имунната) сила на организма и отнасятъ лѣчебното дѣйствие на банитѣ въобще къмъ учението за серологията, кръвната химия и имунохимията. Ето защо морскитѣ и кални бани сж полезни само за лица съ запазени още защитни сили, които могатъ да реагиратъ на банитѣ съ образуване на целителни тѣла.

Трета хипотеза иска да обясни лѣчебното влияние на морскитѣ и кални бани съ **радиоактивнитѣ имъ свойщи-**

ни. Ала радиоактивнитѣ иманації въ морската вода и лѣчебната калъ сж въ такива нищожни количества, че едва ли съ тѣхъ може да се обясни тѣхното целително действие.

Отъ всичко това следва да се заключи, какво ние за сега нѣмаме още едно научно обосновано обяснение за целенитѣ свойщини на морскитѣ и кални бани. Ние се намираме предъ една загадка и тайна на природата.

* * *

Българския черноморски брѣгъ представлява едно богато и щастливо съчетание на всички целителни свойщини на морския климатъ и морската вода. По цѣлото крайбрежие се низатъ редица чудесни плажове съ чистъ, еднообразенъ, блѣстещъ и нѣженъ, като че ли пресѣтъ, пѣськъ, който изобилно отразява слънчевитѣ лъчи. Множество удобни заливи съ пѣсьченъ брѣгъ и слънчево изложение представляватъ идеални условия за морелѣчение. А морското дѣно на много мѣста по нашия брѣгъ е пѣсьчно, гладко, съ равномерно и постепенно задълбочаване. Спускащитѣ се къмъ морето склонове на Стара-планина и Странджа, покрити съ зелени и девствени лѣсове, даватъ едно рѣдко съчетание на морскитѣ климатъ съ балканската и полубалканска природа.

И всичкото това богатство на природата стои не изучено и не използвано.

За да се използватъ рационално лѣчебнитѣ сили и дарове на морето и природата необходимо е да се култивиратъ тия природни блага, като се създадатъ **лѣчебни или курортни станции** и се построятъ модерни **морски здравници или санаториуми за деца и възрастни**. Съществуващия детски морски санаториумъ въ околността на гр. Варна далече не е въ състояние да задоволи нуждитѣ на страната, безъ да говоримъ за неговата още неуреденостъ и непригоденостъ да функционира съ еднаква полза крѣгла година. А нашитѣ познати морелѣчебни станции—Варна, Месемврия, Бургасъ или Анхиало — се намиратъ още въ първобитно състояние относно своето курортно благоустройство. Лѣчебната калъ отъ Анхиалското солено езеро е още малко изучена и стои до день днешенъ неизползувана дори за нуждитѣ на единствения ни морски санаториумъ.

Нашето морелѣчебно дѣло е занемарено и забравено, макаръ то да представя грамаденъ държавенъ и общественъ интересъ. Време е вече и държавата и населениетѣ мѣста по крайбрѣжието да се замислятъ върху изработванието на една специална **морска курортна политика**, на единъ планъ за по-рационалното използване лѣчебнитѣ блага на морския климатъ и морето. Курортната политика на държавата и общинитѣ трѣбва взаимно да се подпомагатъ, допълнятъ и подкрѣпятъ.

На първо мѣсто, предстои да се проучи въ най-голѣми подробности черноморския ни брѣгъ въ климатично и здравно отношение. За тая цѣль държавата трѣбва да организира редъ метеорологични станции по брѣга, които ежегодно да публикуватъ въ по-голѣмъ или по-малко обработенъ видъ резултатитѣ и матеріалитѣ отъ наблюденията. По такъвъ начинъ следъ известно число години ще можемъ да обрисоваме напълно климатичната карта на черноморското ни крайбрѣжие. Едновременно съ това Дирекцията на Народното Здраве ще трѣбва да организира по единъ предварително изработенъ планъ проучване здравнитѣ условия и влиянието на климата и морелѣчебнитѣ фактори върху здравия и болния организъмъ (Морски биологиченъ и климатологиченъ институтъ). Това проучване ще даде възможность, отъ една страна, да се посочатъ по-точно болестнитѣ състояния, при които е показано морелѣчението и въ кои именно мѣста отъ нашето крайбрѣжие. Отъ друга страна, това проучване ще обхване здравнитѣ условия и ще начертае мѣрките за премахване на неблагоприятнитѣ и вреднитѣ за народното здраве фактори. Преди всичко ще трѣбва да се изяснятъ размѣритѣ на маларичната и туберкулозна гъстота по крайбрѣжието, да се откриятъ и изучатъ тѣхнитѣ мѣстни причини, да се посочатъ и организиратъ средства за защита. Започнатата амелиорация — дрениране, обрѣговяване и подсушаване на езерата и рѣкитѣ по край морето ще трѣбва да продължи до пълното оздравяване на крайбрѣжието. Изучаването на общата и детска смъртностъ и влияещитѣ на тѣх фактори, както изучаването въобще болестността на населението и нейнитѣ причини, особено тия на коремния тифъ, дизентерията, детскитѣ ентерити и инфекциознитѣ болести ще нарисува картината на черноморския ни брѣгъ въ здравно и епидемиологично отношение. Само нѣколко години сж достатъчни, за да се изработи климатичната и здравна карта на българския черноморски брѣгъ, безъ която не би могло да се пристъпи къмъ планомѣрно и рационално използване на крайбрѣжието за морелѣчебни и др. цели.

Ония мѣстности по крайбрѣжието, които притежаватъ благоприятни топографски, климатични и здравнолѣчебни условия, ще могатъ и ще трѣбва да се използватъ за уредбата било на морски климатични станции, било на морски детски здравници, които да привлѣкатъ нуждаещитѣ се отъ морелѣчение не само у насъ, но и въ съседнитѣ ни държави.

Една отъ първитѣ задачи на държавата въ случая е да се създадатъ и олеснятъ сухопѣжнитѣ и морски съобщителни средства къмъ крайбрѣжието. Съ прокаране на удобни шосейни и желѣзнопѣжни широки или тѣснолинейни пѣтища и съ олесняване на морскитѣ съобщителни средства чрезъ по-

строяване на пристанища, вълноломи и др. т., както и уреждане на редовна параходна служба, ще се спомогне съществено за стопанско-економичното издигане на цѣлия черноморски край.

Крайбрежниятъ градова и заселища сж не по-малко заинтересовани да се създадатъ условия за едно модерно морелѣчение, което ще подигне економичното имъ благосъстояние. По тая причина общинскитъ управи би трѣбвало и сами да взематъ починъ или да подкрѣпятъ държавата за проучване на здравно-хигиеничнитъ и климатични мѣстни условия. Тѣ трѣбва да се вслушватъ въ мненията на компетентнитъ органи и лица, и да полагатъ максимумъ усилия и материални жертви за създаване условия за модерно морелѣчение. Всѣка една община, щомъ представлява условия за морелѣчебно мѣсто, е длъжна да си изработи при съдействието на вещи лица **благоустройна и курортна политика**, и да начертае пѣтя за постепенното ѣ осъществяване. Краежгълнитъ камани за здравната уредба на едно населено мѣсто съставляватъ **водоснабдяването и канализацията**, съ тѣхъ трѣбва да започва и благоустрояването. Курортната уредба, въ зависимостъ отъ мѣстнитъ условия и финансовитъ средства на общината, се постига по различни пѣтища, било по концесионенъ, било по кооперативенъ или другъ начинъ. Държавата, отъ своя страна, може и е длъжна да олеснява създаването у насъ на морелѣчебни мѣста, като подпомага морално и материално общинитъ въ тая посока, толкова по-вече че много отъ тѣхъ следъ войнитъ изнемогватъ подъ тежестта на финансови и други задължения. Финансовата подкрѣпа на общинитъ отъ страна на държавата ще оправдае стократно направенитъ жертви за цели стопански, производителни и народополezni.

За да може едно лѣчебно мѣсто да привлече по-вече посетители и изпълни по такъвъ начинъ по-добре своето предназначение, необходимо е да се създатъ редъ удобства и приспособления за пълно използване на природнитъ целителни сили. За тая цель трѣбва да се построятъ известни инсталации за топли и студени морски бани, приспособления за водолѣчение, дѹшове, кални, слънчеви и пѣсьяни бани. Желателно е сжщо уредбата при морскитъ курорти на **физикотерапевтични кабинети** за прилагане всички физикални методи на лѣкуване — механолѣчение, електролѣчение, масажъ, свѣтолѣчение, рентгенолѣчение и пр.

Вънъ отъ тоза, нужно е да се доставятъ на посетителитъ по-вече удобства и за лѣкуване и за по-приятно прекарване лѣчебното време. Една отъ пързитъ и най-важни грижи на общината е да се уредятъ удобни и достъпни по цена жилищни помѣщения и да се организира по-добре продоволствието. Въ тая посока ще трѣбва да се поощри частната ини-

иативи за построяване било на хотели, било на курортни казина, вили, жилища, ресторанти, или же за образуване на производителни продоволствени кооперации, кооперативни млѣчни ферми, гостилници, зеленчукови градини и др. т.

По нашето крайбрѣжие има великолѣпни условия за развитие на лозарството и за прилагане, както на **грозделѣчение**, така и за приготвление на безалкохолни гроздови напитки. Лозарския поминѣкъ именно за тия цели заслужава най-широко поощряване и подкрѣпа.

Всѣко лѣчебно мѣсто трѣбва да представлява и една **естетична украса**. Разхубавяването на курорта се постига чрезъ залѣсяване на паркове, градини, построяване на лѣтни театри, читалища, публични игрища, гимнастични салони. Въ кръга на общинската курортна политика влиза популяризиране на физическото развитие на младежта и култивиране на морския гребенъ, плавателенъ и вѣтроходенъ спортъ, сѣщо и на другитѣ видове спортъ. Всичко това е необходимо не само за развлѣчение на курортната публика и мѣстното население, ала и за по-цѣлостното използване на всички лѣчебни природни и други фактори презъ време на пребиваването въ морскиѣ курорти. А за да може да се реализува всичката тая програма потребни сѣ средства, време и преди всичко инициатива и предприемчивостъ. За да се подпомогнатъ материално, на общинитѣ въ курортнитѣ мѣста трѣбва да се даде право да събиратъ специаленъ **курортенъ данѣкъ** отъ всички пристигащи външни лица презъ време на лѣчебния сезонъ. Съ течение на времето постепенно ще се образуватъ **курортни фондове** за украсата, здравето и лѣчебно благоустройство на нашитѣ климатични станции.

Българския Народенъ Морски Сговоръ си поставя за задача да пропагандира и поощрява идеята за проучване и рационално използване на Черно-море и нашето крайбрѣжие въ стопанско, економично и морелѣчебно отношение. Въ тая областъ ни предстои една обширна и благодатна дейностъ.

Д-ръ Ал. Недѣлковъ,
хирургъ, Варна.

Нашето Черноморско крайбрежие въ здравно и морелѣчебно отношение.

(Пжтни бележки, 1924 год.).

Главното Управително Тѣло на Б. Н. М. С. ме натовари да обиколя черноморския ни брѣгъ и да опредѣля, гдѣ има условия за морелѣчение и за уреждане още презъ настоящия сезонъ лѣтни ученически колонии. Единъ щастливъ случай ми помогна, да изпълня тая задача. Министерството на Народната Просвѣта бѣ командировало Началника на културното отдѣление и художника — фотографъ при сжщото да направятъ снимки отъ по-красивитѣ и по-характерни кжтове на черноморското ни крайбрежие, за да се изработятъ диапозитиви и клишета, необходими за опознаване и изучаване на нашето хубаво отечество. Азъ се присъединихъ къмъ тая комисия, на чието разположение бѣ любезно предоставенъ миноносеца „Дръзки“. Обиколката се извърши отъ 10 до 17 май т. г. при едно крайно благоприятно време, което, съ изключение на последния день, позволи да се огледа и посети цѣлия брѣгъ отъ южната до северната ни граница. Въ следнитѣ редове ще сподѣля накратко впечатленията си отъ тая обиколка и ще приведа събранитѣ сведения и пжтни бележки досѣжно здравнитѣ и морелѣчебни качества на черноморския ни брѣгъ. Отъ насъ е далече мисълта да дадемъ една пълна и завършена картина на нашето морско крайбрежие въ здравно и лѣчебно отношение: това не е било предметъ на нашата мисия — то е задача на бждащи по-подробни изучавания. Нашата цель е да хвърлимъ единъ бѣгълъ погледъ върху морския ни брѣгъ и да посочимъ, кои мѣста въ здравно и климатично отношение представляватъ благоприятни условия за морелѣчение и лѣтни колонии.

На 10 май 1924 г. въ 3 ч. сутринята миноносеца „Дръзки“ напустна пристанището Варна и се насочи при пълнеъходъ (24 километра въ часъ) направо къмъ югъ, къмъ крайния пунктъ на сегашната ни турско-българска граница. Небето бѣ мрачно, заоблачено, което ни лиши отъ удоволствието да посрѣшнемъ изгрева на слънцето въ открито море. По-късно небето се проясни и ние имамхе ясенъ слънчевъ день. До носъ Емине се движехме сравнително недалеко отъ

брѣга, но по на югъ ние се отдалечихме отъ него и се устрехме въ открито море къмъ крайната наша цель — южната българска граница. Морето бѣ тихо, свинцово-синьо, и гладката му повърхнина се порѣше отъ бързоходния миноносець — една черупка всрѣдъ задрѣмалата морска стихия.

Въ 9 ч. ние се приближихме отново къмъ брѣга, задъ който отдалеко се очертаваше мощния масивъ на „Папия“. Къмъ 9½ ч. ние вече бѣхме на южната ни граница срѣщу носа при с. Рѣзово. Тукъ ние спрѣхме и съ лодка излѣзохме на сушата.

Брѣга при с. Рѣзово е високъ, отсеченъ и скалистъ. Селото е разположено на самия върхъ върху единъ наклонъ, обърнатъ къмъ югоизтокъ. Къщите, около 100, отъ които 20 колиби, сж некрасиви. Най голѣмото здание е общината, въ което се помѣщава и основното училище, но и то е крайно занемаранено, безъ прозорци. Населението се състои отъ преселници — тракийци. Главниятъ поминѣкъ е дърварство, вжглещарство, земледелие и скотовѣдство. Предъ рѣзовския носъ има талаянъ за чирози, послѣднитѣ се обработватъ и сушатъ на брѣга, но не отъ мѣстнитѣ жители, а отъ Ахтополчани — гърци.

На сѣщия носъ се намира пограничния постъ, а у подножието къмъ югъ — неголѣмъ заливъ съ пѣсчливо — каменливо дѣно. Р. Развала (по руската карта Рѣзвѣя) се влива въ морето у самия носъ, като прави красивъ завои и голѣмъ заблатенъ разливъ. Коритото на рѣката е низко, залѣсено и заблатено. То служи за граница между България и Турция. Южно отъ рѣката далеко се очертава с. Санъ-Стефано, което било напуснато и изоставено отъ изселеното сѣ гръцко население. Между рѣката и селото въ низината се намира единственната селска чешма, направена отъ войницитѣ на поста. Мѣстността е изложена на мъгли, вѣтрове и влага, и е крайно маларична. Зимата не била студена. По събранитѣ сведения между населението имало случаи отъ наследственъ сифилисъ. Това последното не се отрича отъ секретарь-бирника, но казва че нѣколкото такива семейства вече се изродили и измрѣли.

Брѣга на северъ до Ахтополъ е високъ, тукъ-тамѣ отсеченъ и скалистъ. Плажове почти нѣма. По голѣмата частъ отъ брѣга е обрастнала съ храсталаци, низка и рѣдка гора, по-навжтре се издигатъ и спущатъ къмъ морето разклоненията на легендарната Странджа-платина, покрити съ гъсти непроходими лесовете. Пѣтища въ тоя отдалеченъ край нѣма, поради което и горското царство не може да бжде рационално използвано.

Село Каланджа (Галаджио) се разстила върху слабо врѣзания въ морето носъ „Каланджа“. Северно отъ тоя носъ се влива въ морето р. Велике, като образува грамаденъ дъл-

бокъ разливъ съ пѣсъченъ брѣгъ. Рѣката е дълбока, мочурлива и непроходима. Никакви мостове. Минава се съ „подъ“ (плотъ). Селото е заселено съ тракийски прѣселници, които се занимаватъ съ земледелие и скотовѣдство. Поминѣка е бѣденъ. Предъ носа Каланджа има таянъ, а на високия брѣгъ се очертаватъ сушилниѣ за чирози и нѣколко вѣтърни мелници. Мѣстността изглежда маларична.

Градъ Ахтополъ заема единъ малкъ скалистъ полуостровъ, обрнатъ къмъ североизтокъ. Югоизточно отъ последния се образува доста голѣмъ подковообразенъ заливъ съ пѣсъчно отчасть каменливо дъно, обрастнало съ водорасли. Водата на залива бѣ тиха и прозрачна. Неголѣма дървена лодкарска скеля. Самия скалистъ полуостровъ като че ли образува естественъ вълноломъ. Северозападно отъ полуострова се образува втори заливъ съ удобенъ и доста широкъ пѣсъченъ брѣгъ. Въ тоя заливъ се влива въ морето една малка рѣчичка, която лѣте пресъхваля. Югозападно отъ града се образува едно неголѣмо блато, което трѣбва да бжде дренирано или подсушено.

Града, после пожара презъ 1919 год., е въ развалини и едвамъ сега започва да се застроява. Застрояването и заселването на града отива много бавно, понеже преселенитѣ бѣжанци, главно отъ Тракия, не сж още въведени въ владение на изоставенитѣ отъ изселилитѣ се гърци имоти. Броя на бѣжанцитѣ е около 700 души, които се занимаватъ изключително съ дърварство, вжглещарство и земледѣлие. Отъ гърцитѣ сж останали още около 20 семейства, които се занимаватъ съ риболовъ. Въ древни времена Ахтополъ е минавалъ за корабостроителница. Старъ лозарски центъръ. Стария градъ е билъ построенъ главно на скалистия полуостровъ и е билъ изложенъ на югоизтокъ и изтокъ. По полуострова стърчатъ каменнитѣ основи отъ изгорѣлитѣ здания и църквата, а сжщо остатѣци отъ нѣкаква древна крѣпость. Запазени сж сжщо тукъ само нѣколко двуетажни стари кжщи, обшити отъ вѣнъ съ дъски. По-вече кжщи сж запазени въ срѣдната часть на залива. Има и нѣколко нови модерни постройки, по-вечето обаче сж колиби съ сламенни покриви. Въ северния край на полуострова се намира новото училищно здание, състояще се отъ четири класни стаи и единъ голѣмъ коридоръ, часть отъ който е преградена съ дъски за учителска стая. Училището има североизточно изложение и се отпуска за ученишка колония. Южно отъ града се намиратъ лозя и градини, а западно веднага се започватъ нивитѣ, слаби и рѣдки. По-нататкъ се спускатъ склоноветѣ на широкия конусообразенъ масивъ „Папия“, потъналъ въ зеленина и гори. На височинитѣ около града — вѣтърни мелници. Водата е чешмяна, добра, чиста, но малко твърда. Ка-

нализация и регулация нѣма. Всички праздни мѣста въ града сж усѣяни съ каманакъ буренакъ и храсталаци.

Климата е мекъ и здравъ. Комари имало малко отъ блатото, но маларични заболявания нѣмало. Лѣтото било топло, разхлаждавано отъ морски вѣтрове. Зиме владѣли северни и северо-източни вѣтрове, но въобще голѣми студове не ставали. Мъгли рѣдко падали.

Крайбрѣжната линия до Василико е доста висока, но тукъ-таме разклоненията на Странджа-планина полегато се спущатъ къмъ морето. Брѣга е покритъ съ зеленина и растителностъ.

Василико е чисто българско градче съ 2000 души население. Града се състои отъ две половини, заемащи двата рога на единъ широкъ подковообразенъ заливъ. Южния рогъ е по-старата частъ на града и се състои отъ бѣдни кѣшурки съ сламенни покриви. Новата частъ на града заема северния рогъ на залива. Тукъ зданията сж по-добри, тукъ е околийското управление, пограничния секторъ, училището, въ което има и театраленъ салонъ, тукъ изобщо се чувствува известна, макаръ и малка, култура. Дветѣ части на града се отдѣлятъ отъ нисъкъ пѣсьчливъ брѣгъ, около 2 километра дълъгъ. Тукъ негде по срѣдата се намира единствения източникъ за питеева вода за цѣлия градъ. Задъ града отъ югъ и западъ мѣстността е ниска и заблатена. По думитъ на околийския лѣкаръ, руснакъ, цѣлата околия на Василико била маларична. Почти 25% отъ заболяванията на населението сж маларични, процента на далачността е сжщо голѣмъ. Правятъ се постѣпки да се обяви околията за маларична. Населението живѣе въ крайна мизерия въ колиби, покрити съ слама, безъ никакво освѣтление, удобства и хигиена. Освенъ маларията почти крѣгла година се отбелѣзватъ въ ендемична форма заболявания отъ крупозна пнеумония, които къмъ 11—14 дена се завършвали обикновено съ оздравяване. Заболяванията отъ коремънъ тифъ и бѣлодробна охтика сж били рѣдки. Въ цѣлата почти околия и въ г. Василико имало доста случаи отъ наследственъ сифилисъ въ разни дегенеративни, психични и др. форми. Тая зараза води своя произходъ, както обясняватъ, отъ времето на Кримската война. По това крайбрѣжие изглежда, че сж квартирували французки войски, отъ които носи названието и самата болестъ (френска болестъ).

Северно отъ града се образува добъръ плажъ удобенъ за морелѣчение. Самия заливъ на Василико е плиткъ, пѣсьчливъ, но има тукъ-таме, особено къмъ северния край, скали и скалисти островчета. Мъгли падатъ доста много, владѣятъ сжщо и морски вѣтрове. Зимата е умѣрена.

Южно отъ Василико се влиза въ морето една рѣкичка, която се разлива и заблатява. Обща черта на всички рѣки

които иматъ низко корито при вливането си въ морето, е, че образуватъ змеевидно извиване, разливане и заблатяване. Силния напоръ на морските вълни често затлачва устието на рѣкитѣ съ пѣськъ и последнитѣ по необходимостъ правятъ завои и се разливатъ, като образуватъ условия за развъждане на комаритѣ и за вирѣнето на маларията. Здравнитѣ интереси на населението по крайбрѣжието диктуватъ да се проучи въпроса за обрѣговяване на рѣкитѣ и езерата. Не по-малко внимание заслужава и българския край около Василица, на който трѣбва да се създадатъ по-добри условия за живѣне, за поминѣкъ и духовна култура.

Бургазкия заливъ започва почти отъ носъ Емине, който следъ Калиакра е най-дълбоко врѣзанъ въ морето, и свършва съ носъ **Куратанъ**, северозападно отъ който се образува едно отъ най-запазенитѣ естествени пристанища на Черно море — **Ченгене скелеси**. Южно отъ тоя носъ на сѣщия полуостровъ се намира носъ **Зейтинъ-Бурунъ**, който протегна отъ къмъ северъ залива на с. Кюприя, сѣщо тъй както отъ югъ му прави подобна защита носъ **Атлиманъ**.

Село **Кюприя** е китно българско заселище отъ 150 кжщи съ 400-500 д. жители.

Селото е разположено на една висока зелена равнина. Кжшитѣ сж варосани, съ приятенъ изгледъ, съ дворища, градинки, дървета. Селското основно училище е едноетажно хубаво здание. Поминѣка на населението е добъръ — дърварство, вжглещарство, земледѣлие. Дървения материалъ и вжглищата се товарятъ на платноходи и изнасятъ за Цариградъ. Риболова започва тоже да се заражда, ала липсватъ скжпитѣ рибарски сечива (мрежи).

Брѣга е високъ, полегато отрѣзанъ. Залива е доста широкъ, удобенъ, съ скеля за гемии. Има и неголѣмъ пѣсьченъ брѣгъ. Южно отъ селото се влива въ морето Зелениковската рѣка, коритото и устието на която сж низки, разлѣти и заблатени. Югозападно се намира Дяволското езеро, въ което се влива чрезъ заблатяване р. Аланъ-Кайрякъ. И дветѣ реки, както и езерото, образуватъ добра срѣда за комари и малария. Северозападно отъ селото е езеро Узунджово, което по мѣстни сведения лѣте намалявало и дори пресъхвало. Вода за пиене се получава „отъ пѣсьцитѣ“ чрезъ естествена филтрация отъ дъждовната вода. Мѣстността е маларична, далачността е надъ 50%.

Задъ селото се издигатъ високитѣ залѣсени склонове на Странджа-планина. Лѣсоветѣ сж главното богатство на населението. Последното проектира съ свои средства да си построи вълноломъ и подобри пристанището, презъ което се извършва износа на дървения материалъ. На североизтокъ отъ селото има добъръ плажъ съ неголѣми дюни. Климата е мекъ, морски. Изложено е на вѣтрове.

Желателно е да се оздрави тоя хубавъ и богатъ български край, като езерата се осолятъ а, рекитѣ обрѣговатъ и укрѣпятъ, та по тоя начинъ да се подобри още по-вече благосѣстоянието на населението и се открие просторъ за риболовство и морелѣчение.

При носа Зейтинъ-бурунъ сж поставени три таяна за ловене на чирози. Ние присжствувахме при изпразване на една отъ таянитѣ. Цѣла една грамадна рибарска лодка бѣ напълнена съ чирози, които, борейки се съ смъртта, образуваха една бурлива кипеща зеленикава жива маса. На брѣга сж построени нѣколко помѣщения, гдето се извършва чистенето, осоляването и сушидбата. Сушенето става върху рѣдици хоризонтално овѣзани въжета. Следъ изсъхване на въздуха чирозитѣ се разхвърлятъ по горещитѣ скали и пѣсъчния брѣгъ и тогава чакъ се прибиратъ и експедирагъ за продажба. Тазгодишния ловъ на чирози е изключителенъ по своето изобилие. Брѣга около Зейтинъ-бурунъ е удобно мѣсто и за морелѣчение, ако не би билъ посещаванъ отъ комаритѣ. Въ залива стърчи желѣзното дѣно на разбитъ и потъналъ нѣкога си параходъ.

Созополъ е построенъ на единъ малкъ скалистъ полуостровъ, обърнатъ къмъ северъ — североизтокъ, съставляващъ южния жгълъ на Бургазкия заливъ. Северно и северо-западно отъ върха на полуострова се намиратъ три малки скалисти острови, на най-голѣмия отъ които, „Св. Иванъ“, е поставенъ Созополския фаръ. Другитѣ двѣ островчета сж „Св. Петръ“ и „Св. Кирикъ“, последния е най-близко до града. На него се проектира постройката на Рибарското училище и свързването му чрезъ вълноломъ съ Созополския полуостровъ. По тоя начинъ Созополския заливъ ще бжде ограденъ и запазенъ отъ къмъ севернитѣ вѣтрове и пристанището ще се приспособи за приближаване и спиране на рибарски вѣтроходи. Созополския полуостровъ образува два залива, една е северозападенъ, предимно скалистъ съ неголѣмъ плажъ за къпане, а втория — югоизточенъ съ доста добъръ пѣсъченъ брѣгъ. Първия заливъ е изложенъ на севернитѣ, втория — на южнитѣ вѣтрове. По продължението на втория заливъ се намиратъ известнитѣ Созополски лозя, отчасти стари, отчасти американски, посадени на пѣсъчна почва. На югъ отъ града на 2—3 километра се намира едно малко осолено блато—солница, която се експлоатира въ полза на училищното настоятелство. Града заема цѣлия полуостровъ и се състои отъ стари дървени едно и двуетажни здания, съ типична архитектура за ориента. Улици тѣсни и криви. Дворища почти нѣма. Общинското управление, градската амбулатория и читалище се помѣстватъ въ едно и сжщо старо дървено здание. Новитѣ постройки се строятъ по регулационния планъ и споредъ съвремената архитектура.

Града има две училищни модерни здания, едното двуетажно — основното, другото едноетажно — прогимназия. И дветъ училища се отличаватъ съ грамаднитѣ си класни стаи и коридори, извънредно чисти, свѣтли и спрѣтнати. Зданията сж на брѣга на морето съ изгледъ къмъ последното. Подобни училища би правили честь на много окръжни градове. Училищата се отстъпватъ презъ лѣтния сезонъ за ученишки колонии.

Созополъ е първия рибарски градъ въ България и на черноморския ни брѣгъ. Въ туй отношение нему му прѣдстои голѣмо бждаще. Населението е 4000 д., главно гърци и само една шеста сж българи — преселенци отъ Тракия. Главния поминѣкъ на гърцитѣ е риболовъ, лозарство и търговия, а на българитѣ — земледелие, градинарство и лозарство. На последѣкъ и българитѣ започватъ да се занимаватъ съ риболовъ. Ние посетихме града въ разгара на ловидбата и сушидбата на чирози. Цѣлия градъ бѣ потъналъ въ гирлянди отъ чирози: и улици, и стѣди, и всички праздни мѣста въ града и предъ пристанището, и чардаци, и всички прозорци по кжщата бѣха окичени съ върви отъ чирози. Главната сушилня е прѣдъ пристанището — цѣла гора отъ чирози.

Климата е мекъ, морски. Мъгли рѣдко падатъ, дъждове прѣзъ лѣтото — сжщо. Пролѣтѣта е влажна, лѣтото и есенѣта — приятни, зимата — мека, но вѣтровита (северни, североизточни и югозападни вѣтрове). По думитѣ на градския лѣкаръ въ града въобще нѣмало комари и случаитѣ отъ малария били рѣдки. Отъ малария боледували главно полскитѣ работници, особено ако прѣспиватъ на полето. Миналото лѣто като изключение въ града имало по-вече комари и по-вече маларични заболявания. Маларичния показател (далачността) за Созополъ е по-малѣкъ отъ 10%. Други епидемични болести въ града нѣмало. Дѣтската смъртност не била голѣма, а бѣлодробната охтика била слабо разпространена.

Вода за пиене въ града нѣма, сжщо тѣй както и въ Анхиало и Месемврия. Вода се носи съ саки и бѣчви отъ мѣстността „Кавацитъ“, много добра и чиста вода. Канализация нѣма, макаръ да има удобни условия за такава. Случаи отъ коремнъ тифъ се наблюдавали рѣдко.

Созополъ има значение не само като риболовенъ центръ, но като подходящо мѣсто за морелѣчение и гроздолѣчение. Освенъ пристанище града има нужда сжщо да бжде свързанъ съ вътрешността презъ Бургазъ съ железнопътна линия. Това се налага, за да се олесни износа на рибата и се открие въ самия градъ рибно тържище.

На северозападъ отъ града отдалеко се очертаватъ контуритѣ на височината „Бакърлжа“, гдето още въ древни времена сж се разработили медни руди.

Брѣговата линия на северъ отъ созополския носъ се връзва и образува единъ голѣмъ заливъ съ хубавъ плажъ, задъ който се издига високия и вдаденъ въ морето носъ „Св. Никола“. Носа красиво се очертава съ множество вѣтрени мелници, нѣкои отъ които сж въ движение. Малко навътре отъ брѣга на една разеленѣла низина потънало въ дървеса се намира селото „Св. Никола“. То е едно отъ най-слабо маларичнитѣ села въ Бургазката околия, съ помалко отъ 10% малариченъ индексъ. По на северъ — другъ заливъ съ нискъ брѣгъ. Отъ тукъ нагоре до Бургазъ брѣга постепенно се снишава, като обрастналиятъ и залѣсени разклонения на Странджа-планина се приближаватъ полегато къмъ морето. Очертанията на брѣга сж неправилни съ множество връзвания, гънки и заливчета. Прѣди да се влезе въ залива Поросъ на югоизтокъ отъ Бургазъ минаваме покрай малкия скалистъ островъ „Св. Анастасия“, гдето редомъ съ новия фаръ се виждатъ стари каменни напуста ти вече здания отъ бившия мжжки манастиръ. Чудно хубаво изолирано мѣсто, предпрѣделено отъ природата било за карантиненъ пунктъ, било, ако здравнитѣ и климатични условия позволяватъ, — за морска здравница. Острова е покритъ съ зеленина, но голѣми дървеса не се забелѣзватъ.

Гр. Бургазъ е разположенъ въ дъното на Пороския заливъ върху единъ малкъ носъ вдаденъ въ морето въ югоизточна посока. Брѣговетѣ на залива, който е много голѣмъ отъ Варненския, сж низки, и самия градъ е застроенъ на една понижаваща се къмъ морето височина, съставляваща северния брѣгъ на залива. Задъ тая височина брѣга отново се снишава и северно отъ града се намира Атанась-кьойското езеро, което е отдѣлено отъ морето съ една тѣсна ивица земя, но се съобщава съ него и е осолено, главно въ долната си половина. Езерото се експлоатира порациононално отъ Анхиалскитѣ солници отъ една нѣмска компания, Манесманъ. По брѣга на езерото отдалече се рисуватъ свѣтлобѣлитѣ конуси отъ солъ, които и лѣте и зиме се държатъ на открито. Между езерото и морето минава тѣснолинейна желѣзнопътна линия до каменовжленитѣ мини „Черно-море“ — недалече отъ езерото. Югозападно отъ Бургазъ се намиратъ дветѣ голѣми езера — Вая-кьойското и Мандренското, въ които се вливатъ множество рѣки, образувайки заблатявания. Въ северната половина на Атанась-кьойското езеро сжщо се вливатъ рѣки, които го обезсолватъ. Езерата сж богати съ риба, ала поради заблатяванията на брѣговетѣ и вливащитѣ се въ тѣхъ не голѣми рѣки сж главния изворъ за маларията въ Бургазката околия. Тия езера сж отъ старъ произходъ отъ геологичната епоха на плисцена. Тѣ сж остатъци отъ третѣ ржкава на нѣкогашна.



голѣма пълноводна рѣка, и сж образувани отъ действието на морскитѣ сили.

Бургазъ е новъ модеренъ градъ, който бърже расте, но бавно се благоустройва. Широки улици, грамадни многоетажни здания, добре уредено пристанище, въ което годишно влизатъ по-вече параходи отколкото въ Варненското, модерни, но недовършени, водопроводъ и канализация—всичко това е показателъ за материалното благосъстояние и за голѣмото търговско значение на града.

Между града и морето подъ отсѣчени брѣгъ, на който тепърва се урежда крайморската градина, има неголѣмъ тѣсенъ плажъ, гдето се намиратъ постройкитѣ за топли и студени морски бани.

Климата въ града е морски. Въ Бургазката околностъ преобладаватъ: **източни вѣтрове**: срѣдно за 10 год. (1900—1909 г.) 181°3, **западни** (отъ къмъ сушата) 177°4, **югозападни** 177°3, **североизточни** 123°5 и **северни** 115°3. Времето е било съвсемъ тихо срѣдно за 10 г. 94°8 пжти (сметано измѣрвания по три пжти на день) или 31°6 дни. Силни вѣтрове е имало за сжщия периодъ 6 пжти годишно, а въ Варна 14 пжти, значи въ последния градъ владѣятъ по-често силни вѣтрове отколкото въ Бургазъ. Най-много тихи дни е имало презъ 1900 г., а най-малко—прѣзъ 1902 г.

Температурата срѣдно за сжщия периодъ е дала максимумъ 36°0, а минимумъ 12°3; а за Варна 11°7° или за цѣлото ни крайарѣжие е 12°5.

Най-горещи месеци сж юли и августъ (срѣдняя температура 22°6), сетне юни, септември, май и октомври. Останалитѣ шестъ месеци сж студени, отъ които януари (срѣдняя температура 1°2) и февруари (срѣдняя температура 3°7°) сж най-хладни.

Голѣмитѣ горещини и продължителното слънчево озаряване причиняватъ голѣми изпарения, които, споредъ изчисленията на инженеръ Т. Цанковъ, достигатъ презъ м-цъ юли 285°75 милиметра, а презъ м. августъ — 277°26 м. м. Горещинитѣ благоприятствуватъ на риболова въ блатата.

Валежитѣ срѣдно за 10 год. сж дали въ Бургазъ 612°5 м. м., Месемврия 557°0, Ямболъ 558, Карнобатъ 555°2 а Ай-тосъ 534°0. Значи въ Бургазъ валежитѣ сж по-чести и по-изобилни отколкото въ вътрешността. По дъждовностъ месецитѣ за Бургазъ се разпредѣлятъ така: юни, ноември, февруари, октомври и декември.

Снѣговитостъта въ Варна срѣдно за година за периода 1900—1908 г. е била 174, Бургазъ—170, а Ст. Загора — 151. Съ други думи — въздушнитѣ утайки покрай морето сж по-голѣми нежели въ вътрешността.

Общата смъртностъ за Бургазкия окръгъ е 25, за Бургазката околия 33, а общо за България 23 на хиляда души

жители. Смъртността въ нѣкои бургазки села, вследствие на маларията достига до 40 — 50 — 60 %. Населението, особено младото поколение, въ нѣкои мѣста се изражда и изчезва (Д-ръ Герджиковъ). Маларичния индексъ (далачността), определена отъ лѣкаритѣ Бурмовъ и С. Петровъ, за гр. Бургазъ е по-долу отъ 10 %. Понеже Вая-кьойското езеро отстои отъ града на по-вече отъ 1 километръ, Атанасъ-кьойското — на 2 кил., а Мандренското — още по-далече, то следва да се заключи, че не само езерата сж причина за маларичността на града Бургазъ, тъй като комаритѣ могатъ да прехвъркватъ сами не по-далече отъ $\frac{1}{2}$ —1—2 килм. Поради това Д-ръ Петровъ съ право заключава, какво причинитѣ за маларичността на града трѣбва да се дирятъ другаде — въ самиятъ градъ (локви, вади, шахтитѣ и др.).

Оздравяването на Бургазкия край се налага отъ стопанско-економичнитѣ и здравни интереси на населението и държавата.

Гр. Анхиало заема единъ неголѣмъ нискъ полуостровъ, симетриченъ на носъ св. Никола, който се вдава въ морето въ посока югоизточна. Града подобно на гр. Ахтополъ е опустошенъ отъ пожара презъ 1906 год. Съ изключение на единъ малкъ участкъ въ северната частъ на полуострова всичко друго е било унищожено. Красивата монументална съборна църква съ мряморни колони и живописенъ фронтонъ и до днесъ стърчи нереставрирана като паметникъ на едно грозно минало. Въ западната частъ на полуострова сж били построени дървени бараки за временно подслоняване на населението. Тия бараки и до днесъ сж жилища на бѣдното преселническо население. Града е още въ развалини, но вече се застроява съ нови кокетни здания. Лицето на града е обърнато къмъ югоизтокъ. Общинското управление е малко здание, но затова пъкъ основното училище, ново едноетажно здание, и, прогимназията, грамадна двуетажна зграда, правятъ честь на града. Особено силно впечатление произвежда прогимназията съ грамаднитѣ си коридори и класни стаи, пълни съ свѣтлина, въздухъ и животъ. Училищата любезно се отпускатъ за уредбата на ученишки колонии.

Единственната главна улица е шосето за гр. Бургазъ, по което минава и прокараната дековилна линия на западъ отъ езерото до каменнитѣ кариери, отъ кждето се превозватъ камъни за новостроещитѣ се три укрѣпителни вълноломни стени.

На северъ отъ града успоредно на самото море и отдѣлено отъ него съ една тѣсна ивица земя се намира Анхиалското солено езеро. Тая ивица, укрѣпена съ дървена преграда, се руши отъ морската стихия и поради това се строятъ три каменни вълнолома. Между езерото, отъ една страна, Бургазкото шосе и града, отъ друга, сж построени

Анхиалскитѣ солници, които не сж нищо друго освенъ обикновенни землени оградени съ дъски квадрати, дълбоки до 30-50 см., въ които по особени канали (вади) се пуца езерна вода, която подъ влияние на слънцето се изпарява и солта кристализира. Анхиалското езеро е силно осолено и съдържа* до 77 грама соль на литъръ вода, а черноморската вода — само 18 — 19 грама. Солниците сж разположени въ южната и западната частъ на езерото. Въ южната частъ на езерото, споредъ изследванията на проф. Д-ръ П. Стояновъ, има въ голѣмо количество доброкачествена лѣчебна калъ, подобна на тая въ Балчишката тузла и въ Текиръ-гьолъ. Температурата на водата въ езерото е 0.5—1.0 градусъ по-висока отъ тая на морето, а и на въздуха трѣбва да е доста висока, за да може да става по-скоро изпаряването на водата и кристализирането на сольта. Производстаото на сольта е крайно примитивно и е въ пълна зависимостъ отъ горещинитѣ презъ лѣтото. Плажа е малъкъ, но удобенъ за слънчеви бани, дъното на морето е пѣсъчно и недълбоко.

На 2—2½ километра на западъ отъ града до самото шосе за Бургазъ се намира манастиря св. Георги, който прави приятно впечатление съ своитѣ просторни, свѣтли, чисти и добре запазени постройки, които би представлявали чудесно мѣсто за морелѣчебна станция, ако не би се намирили подъ владѣнието на комаритѣ и маларията. Въ настоящата минута манастиря е почти обезлюденъ и се използва отъ окръжната постоянна комисия за земледѣлческо стопанство. Западната частъ на града и главно манастиря се считатъ за маларични, поради неголѣмитѣ локви около шосето и манастирскитѣ зеленчукови градини. Самото Анхиалско езеро и солниците не биха могли да бждатъ изворъ на комари, понеже комарнитѣ ларви не се развиватъ въ солена водна срѣда. Въпроса за маларичността на тая частъ отъ града и манастиря заслужава да бжде проученъ и причинитѣ отстранени.

Самия градъ, вдаденъ въ морето, е изложенъ на силни въздушни течения, главно отъ югъ и изтокъ, което пречи на комаритѣ да проникватъ въ града. По думитѣ на градския лѣкаръ и кмета въ града нѣмало комари, нѣмало и маларични заболявания. Климата е здравъ, мъгли не падатъ, дъждоветѣ били сжщо рѣдки. Зимата била мека, но вѣтровита. Никакви епидемични заболявания не се отбелѣзватъ. Туберкулозата била рѣдка болестъ.

Вода за пиене въ града нѣма, а се превозва въ бѣчви отъ 12 километра расстояние отъ околноститѣ. Общинската управа обаче, по думитѣ на кмета, вече пристѣпва къмъ реализуване на плана за докарзване на вода и прокарване на модеренъ водопроводъ *). Канализация нѣма.

*) Последния е вече отчасти направенъ. Града има четире модерни чешми.

Въ Анхиало има условия да се развие не само модерно солопроизводство, извънредно доходно предприятие, но и морска климатична станция, като се използва и лѣчебната езерна калъ. Въ града трѣбва да се направи калолѣчебница. Населението, около 5000 д., е смѣсено — българи и гърци.

Отъ Анхиало на северъ брѣга е нисъкъ и кѣмъ Месемврия постепенно се издига. Отъ далече града Месемврия се очертава като кржгълъ островъ, съединенъ чрезъ тѣсенъ провлакъ съ сушата.

Гр. Месемврия е старо Византийско заселище, въ което сж били пращани на заточение паднали въ немилостъ или провинени държавници, князе и магнати. Множество (около 40) срутени и полусрутени старинни църкви, параклиси и др. паметници свидетелствуватъ за една по-висока духовна култура и за религиознитѣ тежнениа на старинитѣ благородни отшелници въ тоя градъ. Въ сегашния си видъ Месемврия е типиченъ ориенталски градъ, кацналъ на единъ малкъ скалистъ полуостровъ, свързанъ съ сушата съ една тѣсна (15 — 20 м. широка) ивица земя, дълга около 300 — 400 м. Острова е високъ и дълбоко вдаденъ въ морето кѣмъ североизтокъ, а връзката му съ сушата — една малка опашка — често е бивала заливана и прекъсвана отъ морето. Кжщитѣ сж стари, по-вече дървени 1. — 2. етажи, съ типична Византийска архитектура. Две, основно и прогимназиално, училища и камененъ театраленъ салонъ съ читалня. Кжщи има 775, а числото на жителитѣ достига едвамъ 1880 д. Българската колония отъ преселенци е още малка. Поминѣка на населението, риболовство и лозарство, е слабъ. Както и Созополъ града бѣ потъналъ въ чирози.

Вода за пиене въ самия градъ нѣма и се носи отъ близката околностъ съ бѣчи. По качество водата е добра и чиста. Канализация нѣма.

На югозападъ отъ града задъ провлака се намиратъ най-добритѣ по западното черноморско крайбрѣжие дюни съ червеникѣвъ нѣженъ като прашецъ пѣськъ. Дюнитѣ представляватъ две обрнати кѣмъ изтокъ пѣсьчни насипни височини и задъ тѣхъ редъ още пѣсьчни хълмове, очертанятия на които често се мѣняватъ подъ капризната игра на господствуващитѣ тукъ морски вѣтрове. Пѣська е толкова неженъ, че и слабото подухване на вѣтъра го размѣства отъ едно мѣсто на друго, а на гладката му повърхнина се очертаватъ и набелѣзватъ последователнитѣ напѣри на въздушнитѣ вълни. Между дюнитѣ и морето е плажа. Тукъ сж и морскитѣ бани безъ никакви постройки и приспособления. Морското дѣно е пѣсьчно, гладко, а дълбочината на морето постепенно се увеличава. По-удобно мѣсто за морелѣчение и по-красиви гледки едва ли биха могли да се намѣрятъ. Задъ

пъсчнитѣ дюни въ посока къмъ града сж лозята, известни съ своето хубаво грозде. Въ дюнитѣ има изворна вода.

Климата е островенъ морски, понеже града отъ всѣкъде е окръженъ съ море и е изложенъ на постоянни морски въздушни течения. Мъгли въ града падатъ рѣдко и то пролѣтно време. Зимата е мека, но владѣятъ североизточни вѣтрове. Комари въ града нѣма и не може да има поради силнитѣ вѣтрове, макаръ околноститѣ на града да са маларични.

Презъ последнитѣ години Месемврия се реномира като морски курортъ и стана любимо мѣсто за лѣтуване главно на софиянци. Миналото лѣто е имало около 220 курортни семейства, а по-миналото—140. Реномето на града постоянно и съ право расте и може да се очаква, какво Месемврия въ бъдеще ще стане едно отъ най-добритѣ лѣчебни мѣста по черноморското ни крайбрѣжие. Ала за това е необходимо да се благоустрои града и да се създадатъ удобства за морелѣчение. Постройката на морско казино, на хотели, на инсталации за топли и студени морски бани, както и за други физични лѣчебни методи, е наложително и ще оправдае напълно разходитѣ, като ще даде поминѣкъ, благосъстояние и животъ на тоя оригиналенъ градецъ — островъ.

Въ скоро време Б. Н. М. Сговоръ ще монтира въ Месемврия една „Морска хижа“ за членоветѣ на сговора*). Квартиритѣ отъ по една мебелирана стая се даватъ за сезонъ отъ 1000 до 3000 лв. Продоволствието не било трудно и не струвало много скъпо.

Южно отъ града на 5-6 клм. до самия брѣгъ е с. Равда, а на западъ отъ него с. Чимосъ и дветѣ крайно маларични заселища. Извора на маларията е разлива и заблатяването на малката вливаща се въ морето рекичка Карадереси.

На северозападъ отъ Месемврия брѣга образува единъ плоскъ голѣмъ заливъ съ пъсчненъ насипъ. Въ тоя заливъ се влива една малка рекичка (Хаджи дере), ала преди това образува една блатиста мѣстность наречена „Баба“, прославена съ своята малария. Тукъ е разположено с. Инженъой, което подъ влияние на маларията е осждено на изграждане и загиване. По на северъ тъкмо срѣщу Месемврия у политѣ на обраснали съ гори височини у самия брѣгъ се намира селото св. Власть, сжщо така маларично. Отъ тукъ на изтокъ до носъ Емине, гдето е поставенъ фаръ, брѣга е високъ, хълмистъ, покритъ съ буйна растителность и високостволни гори. При Емине-бурунъ се спущатъ къмъ морето крайнитѣ източни разклонения на Стара-планина въ форма на три вериги. При самото море хълмоветѣ сж вече оголени.

*) Хижата е вече построена.

Брѣга е рѣзко отсѣченъ и на него се очертаватъ еруптивнитѣ огъвания на земната кора при образуване на Стара-планина. Частъ отъ сушата се е откъснала и стърчи усамотена въ морето. Следъ Калиакра най-вдадения отъ нашето крайбрежие носъ въ морето е Емине. Тукъ става пресрѣщане и разбиване на морскитѣ и въздушни течения.

Селото Гюзекенъ (Козякъ) се разстила у подножието на високитѣ крайни разклонения на Стара-планина, било обрастнали съ гъсти високостволни гори, било покрити съ ниви. Горското трудово стопанство въ Генишъ-ада е уредило клонъ въ с. Гюзекенъ, гдето се складиратъ и бичатъ дървенитѣ материали. Брѣга образува хубавъ заливъ съ пѣсъченъ брѣгъ и пѣсъчно дъно. Гемиджийска недовършена скеля. Въ залива на северъ отъ селото се влива въ морето следъ като прави единъ красивъ завои р. Куру Камчия или Черта. Устието на рѣката често се засипва отъ морето, ала, споредъ събранитѣ сведения, не се заблѣтавала и не давала комари. Малария и др. епидемични болести въ селото нѣмало.

Селото е застроено на мѣстото на старо заселище, древна Византийска крѣпостъ, която се е намирала на границата между Византийската империя и старото българско царство, а сега съставлява границата между Варненския и Бургазкия окръзи. При разкопкитѣ въ селото и околноститѣ му се откриватъ постоянно основи отъ каменни масивни зидове, постройки, мраморни колони, монети и др. т. Къщитѣ на селото, около 200, сж нови, чистички, кокетни даже постройки, съ дворища и градинки, които правятъ впечатление съ своята спретнатостъ и чистота. Основното училище се помѣства въ две стари и низки здания, едното отъ които е ремонтирано, доста хигиенично, и се отстъпва за лѣтна колония. Водата въ селото е чешмяна, не е изобилна, но е доброкачествена и чиста. Надъ селото се издига една височина, отъ която се открива чудесна панорама надъ селото, залива, околноститѣ и морето. Населението, 750—800 д., е смѣсено и се ползува съ добро благосъстояние. Главния поминѣкъ съставляватъ дърварство, вжглещарство и земледѣлие. Лозарството сега се заражда. Макаръ предъ селото да е поставенъ талѣнъ, ала мѣстнитѣ жители съ рибарство не се занимаватъ.

Селото е изложено на изтокъ, съ здравъ морски климатъ и съ подбалкански околности. Зимата била мека, но вѣтровита. Презъ пролѣтѣта падали мъгли. Лѣтото е умѣрено топло, освѣжавано отъ морски вѣтрове. М-цъ августъ билъ особено вѣтровитъ.

Жителитѣ и особито децата правятъ отградно впечатление съ своя цветущъ, здравъ изгледъ и съ спретнатостъ си. Продоволствието въ селото е добро и евтино. Квартири се намиратъ и не сж скъпи.

Съобщенията съ селото сж само по море (два пѣти

седмично нагоре и сжщо толкова надолу), но скелята за лодки не е още довършена и не е удобна. Проектира се свързване на селото чрезъ дековилка съ Генишъ-ада, който отстои само на около 15 километра.

Ако искаме да подигнемъ това хубаво и живописно село и въ стопанско (дърварство) и въ морелѣчено отношение, то ще трѣбва, първо, да се свърже и по сухо и по море съ удобни съобщения (дековилка, довършване на лодкарската скеля), и, второ, да се взематъ мѣрки за обрѣговяване на реката, за да не образува разливъ и заблатяване. Тогава ще имаме едно достъпно лѣчено мѣсто и съ морски и съ полубалкански климатъ.

Брѣга на северъ отъ с. Козякъ е високъ и на една седловинка се бѣлѣе голѣмото село съ гръцко население Бѣла. Подъ масивния бѣлъ отсѣченъ брѣгъ се образува неголѣмъ плажъ. Предъ брѣга — таянъ. Поминѣка на жителитѣ е земледѣлие. Това село е съ южно изложение, здравословно, съ морски климатъ и не е маларично.

На северъ крайбрѣжието е високо, хълмисто и се спуща полегато къмъ морето. Носа Кара-бурунъ е високъ широкъ масивъ, обрастналъ съ висока гора, която отдалеко му предава потѣменъ цвѣтъ, отъ кждето навѣрно произлиза и наименованието — Черенъ-носъ. Малко по на северъ недалече отъ брѣга въ една низина се крие с. Фандѣклии, което минава за маларично. Брѣга е пѣсѣченъ. Още по-нататкъ на северъ брѣга е все така високъ и залѣсенъ. Веднага слѣдъ това брѣга се снишава и образува широко ниско корито, потънало въ зеленина и дѣвеса, — **устието на р. Камчия**. Рѣката образува два ржжава, които се съединяватъ въ единъ пълноводенъ потокъ, а се вливатъ, образувайки единъ завой отъ югъ къмъ северния жгълъ на образувания широкъ пѣсѣченъ заливъ. Вливанието на мжтната рѣчна вода въ прозрачно синето море се очертава съ една ясна неправилна граница. Течението на реката е доста силно, а къмъ 3—4 часа почти всѣкидневно се появява силенъ вълнежъ. Коритото на Камчията, богато съ речна риба, е потънало въ буйна растителност — непроходими девствени лѣсове, оплетени като съ лияни отъ брѣшлянъ и други виещи се храсталаци. До „Подя“ Камчията е дълбока нѣколко метра, пълноводна и плавателна за неголѣми сждове. Въ стари времена тя е служила за корабостроителница. Камчийскитѣ лѣсове се сливатъ съ девственигѣ брѣстови гори на „Лонгуза“.

Лѣвия брѣгъ на р. Камчия се издига отгѣсно високо и на върха е поставенъ пограничния постъ № 5 (Герой), отъ гдето се открива величественна гледка къмъ морето и долината на р. Камчия. Тая долина е огнище нъ комари и разсадникъ на малария.

Крайбрѣжието по-нататкъ на северъ до Варненския

заливъ е високо съ отсѣчени и стрѣмни брѣгове. Следъ масивния залѣсенъ носъ Яланджикъ иде голия носъ съ високото плато на Галата, задъ който се крие Варненския заливъ. Последния представлява една свита неправилна подкова, ограничена отъ северъ и югъ съ високи хълмове, кое залѣсени, кое покрити съ лозя, ниви и зеленина. Срѣдната част на залива е ниска и се слива съ Девненското езеро, което е вече осолено отъ прокопанія каналъ.

Село Галата е кацнало на едно високо каменливо плато съ слабъ наклонъ къмъ югоизтокъ. Добра и изобилна чешмяна вода. Лозя, зеленчукови градини, земледелие. Климатъ морски. Селото е изложено на постоянни и силни вѣтрове. Не е маларично. Курортно мѣсто. Училището е ангажирано за лѣтна ученическа колония.

Отъ къмъ северъ Варненския заливъ е ограниченъ отъ високото Франгенско плато. Отъ това последното се спуща склонове къмъ морето и езерото, върху които е построенъ града. Града има източно и югоизточно изложение. Благоустрояването на града не е завършено. Електрично освѣтление, модеренъ водопроводъ и канализация, които не сж довършени. Великолепенъ плажъ и морско дъно. Прimitивни приспособления за студени и топли морски бани. Живописни околности. Приморската градина и къшкетъ къмъ Евксиноградското шосе сж главната украса на града.

На северъ отъ Варненския заливъ брѣга е високъ и постепенно терасовидно се спуща къмъ морето, образувайки нѣколко залива съ пѣсѣченъ брѣгъ. Крайбръжието до сегашната румъно-българска граница представлява една разнообразна и живописна гледка: ту гъсти гори, ту хълмове и котловинки, покрити съ лозя, ниви и зеленчукови градини.

Евксиноградския дворецъ образува една китна градина съ чуденъ паркъ и лозя, единственъ кжтъ по красота на Балканския полуостровъ. Задъ двореца на 12 километра отъ града е манастиръ **Св. Константинъ**, курортно мѣсто, което се експлоатира отъ Окръжната Постояна Комисия. Старитѣ и нови постройки иматъ сколо 60 стаи*), които лѣте се наематъ отъ семейни посетители. Добъръ плажъ, удобни мѣста за къпане. Неголѣмъ парка и цвѣтна градина. Добра и изобилна вода. Здравно немаларично мѣсто. На единъ километъръ по-на северъ въ политѣ на редъ високи хълмове и на единъ паркъ, въ северния жгълъ на единъ пѣсѣчливъ заливъ се гуши между дървеса **Държавния Морски Детски Санаториумъ**. Много добъръ плажъ, пѣсѣчно недълбоко дъно. Малко пристанище за спиране на лодки. Санаториума е на 200 легла, ала лѣте не е въ положение да задоволи нуждитѣ. Налага се построяката на още единъ държавенъ дет-

*) Съ издигнатия тая година новъ етажъ числото на стаитѣ достига 100.

ски санаториумъ. Мѣстото на последния е опредѣлено въ гр. Месемврия.

Покрай брѣга отъ санаториума до границата и дори до гр. Балчикъ минава междуселски пѣтъ, на мѣста доста добъръ, на мѣста трудно проходимъ. По тоя пѣтъ се падатъ три залива съ добри плажове: **Кабакъ-кумъ**, около 500 дълъгъ и на единъ километъръ разстояние отъ Санаториума, **Кичукъ-кумъ** и **Узумъ-кумъ**. Между последнитѣ два има още единъ съвсемъ малъкъ плажъ — **Армутли-кумъ**, който свършва съ единъ малкъ носъ — Армутли-кумъ тепе, отъ кждето започва Узумъ-кумъ. Последния плажъ е дълъгъ около 3 километра, а широкъ сръдно 50-100 метра и завършва на северъ съ мѣстността Караташъ. Този плажъ следъ Месемврийскитѣ дюни е съ най-чистъ и най-неженъ пѣськъ отъ цѣлото черноморско крайбрѣжие. Морското дъно е сжщо така пѣсьчливо, равно, гладко и постепенно се вдълбочава навжтре. Въ северната третина на плажа се намира неголѣмоблато наречено Дипись-гьолъ, което изглежда да е слабо, осолено и по мнението на проф. Д-ръ П. Стояновъ съдържа лѣчебна калъ*). Веднага задъ пѣсьчния брѣгъ се издига вѣковна девствена гора около 3000 декара, която съ малки усилия и материални жертви може да се превърне въ величественъ паркъ. Въ гората на нѣколко по-низки мѣста сж се образували мочури и блатата, които трѣбва да се попълнятъ и подсушатъ. Отъ северния край на Узумъ-кумъ се започватъ по-вече отъ 100 декара зеленчукови градини, които изкарватъ най-хубавия зеленчукъ въ Варненско. Почвата и мѣстоположението благоприятствуватъ сжщо за развоя на лозарството. Терена е воденъ и е богатъ съ добра и изобилна вода за пиене. Има условия за използуване енергията отъ падежа на спускащитѣ се отъ височинитѣ изворни води за електрификация.

Едвали има по брѣговетѣ на Черно-море друго по-подходно мѣсто за морелѣчение и климатична станция.

Залѣсенитѣ височини пазятъ брѣга отъ севернитѣ и западни вѣтрове. Плажа е откритъ на изтокъ и югъ. Мъгли никога не падатъ, иначе климатичнитѣ условия сж сжщитѣ както и въ Варна. Лѣтото се разхлаждава отъ постояненъ морски вѣтрецъ. Узунъ-кумъ отстои на около 16—17 километра отъ града, но пѣтнитѣ му съобщения трѣбва да се подобрятъ, като се построи сжщо пристанъ за лодки. Отъ брѣга се открива широкъ просторъ къмъ морето и сегашния ружнски брѣгъ до Калиакра. У подножието на бѣлия отсѣченъ глинесть брѣгъ се рисува силуета на гр. Балчикъ, а по-нататъкъ и на Каварна.

*) Последното за жалость не се потвърдява, а провѣрена солеността се указа много малка.

Узумъ-кумския брѣгъ и гората до билото сж отстъпени отъ държавата на Варненската община за използване отъ Варненското Археологично дружество. Кога и какъ ще се използва това е още въпросъ нерешенъ, но трѣбва да се пожелае по-скорошното разработване на това природно богатство.

На югозападъ отъ горитѣ и брѣга на Узумъ-кумъ се издигатъ до 250 м. надъ морското равнище скалисти височини, обрастнали съ буйна гора, въ които е сгушенъ древно-християнския пещенъ храмъ — **Аладжа (пѣстаръ) манастиръ**, откритъ, реставриранъ и запазенъ отъ Варнен. Археологично дружество. Това е една не по-малко живописна мѣстность, която при една по-голѣма инициатива и предприемчивостъ би се превърнала въ едно курортно мѣсто за лѣтуване на любители на морската и полубалканска природа.

Общото заключение отъ обиколката ни е, че нашето Черноморско крайбрѣжие представлява единъ богатъ нанизъ отъ чудно хубави и живописни мѣста съ голѣми стопанско-економични заложи, съ благодатни топографско-климатични условия и съ рѣдки морелѣчебни качества. Оздравяването на черноморския край и издигането му въ стопанско, културно и морелѣчебно отношение е нашъ дългъ и държавна необходимостъ.

гр. Варна, м. май, 1924 г.

Влиянието на Босфора за образуване временни течения въ Черно море и последицитѣ отъ тѣхъ.

„Многото корабокрушения и многото други нещастия, произхождащи отъ лошото състояние на мореплаването, заставили моряцитѣ дълго да мислятъ, че Черно море е негостоприемно. Тѣхния ужасъ е билъ толкова голѣмъ, че тѣ само отъ срѣдата на м. май до края на августъ сж се решавали да излизатъ въ открито море, увѣрени въ това, че особени силни временни течения и бури, не познавани въ другитѣ морета, правятъ плаването въ всѣко друго време абсолютно невъзможно“.

М. Балиохинъ. 1836 год.

„Лоция на Черното море“.

Горнитѣ думи на Г-нъ М. Балиохинъ, известенъ руски ученъ гидрографъ, заинтригуватъ и пораждатъ желание у всѣкого да узнае причинитѣ, които придаватъ тоя особенъ характеръ на нашето Черно море — наричано нѣкога негостоприемно.

Тукъ правя малкъ опитъ да обобща изследванията на нѣкои руски учени, които ще ни хвърлятъ свѣтлина по въпроса за образуването на тия именно временни течения и бури, за които говори Г-нъ М. Балиохинъ.

За изяснение на специалния предметъ на тоя рефератъ, считамъ че е необходимо нужно едно малко предисловие, което въ едри щрихи ще даде възможността да се следва по-нататъшното изложение.

Теорията, основана на редъ изследвания на многобройни учени, ни е дала три главни причини, които ни уясняватъ морскитѣ течения и вечното движение на водата въ океанитѣ и моретата, а именно:

1. Притегателната сила на слънцето и луната — която се характеризира въ приливитѣ и отливитѣ.

2. Вѣтъра и

3. Разликата въ относителнитѣ тегла.

Притегателната сила на слънцето и луната пораждатъ приливната вълна, която следвайки видимото движение на тия свѣтила, ежедневно обхожда около свѣта.

Главните приливни вълни се пораждат въ океанитъ и следвайки въ тѣхъ по разни направления се проявяватъ твърде разнообразно.

Голѣма частъ отъ ученитъ не признаватъ чувствителното влияние на приливитъ и отливитъ върху сѣществуващитъ течения въ океана, но, безъ съмнение, тѣ сѣ главната причина за периодическитъ течения край брѣговетъ.

Въ послѣдно време се признава, че приливи и отливи се пораждатъ и проявяватъ, макаръ и въ малѣкъ размѣръ, даже и въ такива затворени води, като Женевското езеро.

Вѣтъра указва своето влияние като възпроизвежда течение въ тая страна въ която той духа. Въ теснинитъ влиянието на вѣтъра е по-чувствително, отколкото на открито море, и ако брѣга благоприятствува, то и течението се усилюва.

Много учени, обаче, предписватъ на разликата въ относителнитъ тегла на водата въ два пункта, първенстваваща роль за образуване на течения въ моретата.

Стълбъ вода, който по нѣкакъва причина стане по-тежкъ, ще се стреми да падне по-долу, и това стремление ще се изрази въ това, че въ долнитъ слоеве водата ще се стече къмъ това мѣсто гдето налягането е по-малко; вследствие на това уровена на морето надъ по-тежкия стълбъ вода ще се понижи. Вследствие пъкъ на образуваната разлика въ уровенитъ, повърхностна вода ще се стреми къмъ това мѣсто гдето уровена е по-нисѣкъ и ще се образува повърхностно течение въ посока обратна на долното течение.

Причинитъ за изменение на относителното тегло на водата сѣ различни. Отъ нагриване водата се разширява и намалява своето относително тегло и обратно; а отъ изпаренията морската вода става по-тежка и по-солена.

Отъ валежитъ морската вода става по-лека, сѣщо и отъ вливането на рѣки намалява относителното си тегло.

Отъ замръзването морската вода става по-солена, а отъ топенето на леда, тя става по-сладка и следователно по-лека.

Подъ влиянието на тия именно причини водата въ океанитъ и моретата е въ постоянни движения.

Връщателното движение на земята заставлява всички хоризонтални потоци да се отклонятъ въ северното полукуълбо на дѣсно, а въ южното на лѣво. Отклонението е толкова по-голѣмо, колкото е по-голѣма широтата на мѣстото.

На екватора то е равно на нула.

Вертикално възходящитъ потоци отъ това действие на земята се отклоняватъ на западъ, а нисходящитъ на изтокъ. На екватора то е най-голѣмо, а на полюситъ е равно на нула.

Водата на океанитъ и моретата преминала въ движение именно подъ влиянието на горнитъ причини, ни рисува

известната намъ картина отъ течения като: Екваторното, Голф-щромъ, Куро-сиво, Лабрадорското, Гибралтарското, течението въ Белтъ и Зундъ, Босфорското, теченията въ Черно море и др.

* * *

Черното море, макаръ и да е свързано посредствомъ Босфора и Дарданелитъ съ Сръдиземното море, не е частъ отъ него, а е остатъкъ отъ голѣмото Сарматско море, което въ третичния периодъ се е простирило отъ Виена до Централна Азия. По-късно, на югъ отъ днешното Мраморно море сж станали силни понижения на сушата и Сръдиземно море се е съединило съ Черното. При смесването на водитъ на дветъ морета, въ Черно море сж станали масови измирания на голѣма частъ отъ неговитъ обитатели, като останали да продължатъ живота си само тия видове, които сж успѣли да се аклиматизиратъ къмъ соленитъ води. Отъ друга страна живота въ морето се е увеличилъ съ пришелци отъ Сръдиземно море. Черното море презъ време на своето съществуване е менило очертанията на своитъ брѣгови ивици. Борбата между морето и брѣга продължава и днесъ, но тя е тъй бавна, че трудно се забелезва отъ насъ.

Черно море е интересувало човѣка още отъ начало, и той споредъ силитъ си се е стараелъ да го изучи въ всѣко отношение, за да почерпи богатствата, които то крие въ недрата си.

Къмъ изследователитъ на Черно море можемъ да поставимъ на първо мѣсто Финикийцитъ, които още преди похода на Аргонавтитъ, около 26 вѣка преди Р. Хр. сж плавали по неговитъ води. Следъ тѣхъ сж изследвали морето гърцитъ, римлянитъ, генуезцитъ, венецианцитъ и турцитъ — но за жалостъ данитъ отъ тия изследователи не сж достигнали до насъ. Научнитъ изследвания датиратъ отъ XVI в. когато руситъ сж се добрали до брѣговетъ му. На руситъ се дължатъ всички трудове направени за разкриване булото, което покрива неговата особеностъ въ физическо отношение. Участието на другитъ държави въ това дѣло носи случаенъ и частиченъ характеръ.

Първитъ изследвания датиратъ отъ Петра Велики, когато е турилъ началото на Азовския флотъ — 1696 год. По-късно Будищевъ, Манганари, Зарудновъ, Мякишевъ, Шестаковъ, Бутаковъ, Баронъ Врангелъ, Баронъ Майделъ, Шпиндлеръ, Макаровъ, Зерновъ, Остроумовъ, Лебединцевъ, Скаловски и др., не жалаейки своя трудъ сж успѣли да ни дадатъ една ясна картина на Черно море въ физическо отношение и да обяснятъ неговитъ особености.

Частно по въпроса за теченията въ Черно море въ Лопцията, като главно ръководство по тоя въпросъ, е било казано следното въ общи черти: „Предполага се, че главната

причина за теченията служи притока отъ вода изъ многото огромни рѣки, вливащи се въ неговия басейнъ въ северната му частъ, отъ излишека на която морето постоянно се освобождава чрезъ течение въ Босфора. Тукъ вследствие тѣснината на пролива, презъ него преминава само частъ отъ стремящата се вода, а останалата се отблъсва отъ брѣговетѣ му и образува две струи; едната отива на лѣво край анадолия и кавказкия брѣгъ, а другата отива на дѣсно по Румелийски брѣгъ достигайки понѣкога до Василико—Созополъ.

Общото течение въ Черно море идва отъ северъ къмъ югъ по повърхността на морето.

Добра характеристика за недостатъчността на тия сведения за течението въ Черно море служи следующата бѣлежка на полковникъ Снѣгаровъ: „Направлението и силата на теченията поставятъ мѣстността Тендръ—Тарханкутъ въ такова изключително положение, че не само въ Черно море, но надали и въ другитѣ морета има такава опасностъ каквато тя представлява“.

Печалното значение на Тарханкутъ въ историята на корабокрушенията въ Черно море е добре известно. Отъ 1863 до 1877 год. отъ 239 корабокрушения 33% се падатъ на Тарханкутъ и 28% на Одеса—Тендръ—Севастополъ. Или на линията Одеса — Тендръ — Тарханкутъ — Севастополъ се пада 61% отъ корабокрушенията въ цѣлото Черно море.

Крупното събитие на времето си—корабокрушението въ 1878 год. при Тарханкутъ на руската императорска яхта „Ливадия“ е послужило като поводъ за обсъждане на много въпроси, имащи право и косвенно значение съ този въпросъ. Въ сѣда се е доказало, че относително течението въ Евпаторийския заливъ нищо не се е знаело, и въ Лоцията нищо не е поменато.

Една отъ главнитѣ причини, поради която въ продължение почти на 50 години руситѣ така малко сж напреднали въ изучаването на тия течения, лежала въ невѣрната постановка на тоя въпросъ.

Изучавани сж били само повърхностнитѣ течения, като важни за целитѣ на мореплаването, а пренебрегвали изучаването на явленията въ дълбочинитѣ.

Въ 1870 год. къмъ Черноморската експедиция билъ сформиранъ единъ отдѣлъ подъ началството на Баронъ Врангелъ, който произвелъ нѣкои дълбоководни изследвания.

Въ първия свой трудъ той изказва съмнение относително общо приетата теория на теченията въ Черно море, и дохожда до прозрение на тия загадъчни явления произхождащи въ дълбочинитѣ. Баронъ Майделъ въ края на 70 год. говори, че „причината за тия временни течения трѣбва да се търси въ вертикалното и хоризонталното предвижване на воднитѣ пластове“.

До тукъ ние виждаме, че двамата поменати по-горе, познавачи на Черно море, Баронитъ Врангелъ и Майделъ, дошли до извода, че теченията се предизвикватъ отъ дълбочинитъ му и хвърлили силно съмнение върху Босфора, като началенъ и краенъ пунктъ на всички течения въ Черно море.

Презъ зимата на 1881 и 82 год. капитана I р. Макаровъ е билъ командиръ на стоящия на котва въ Босфора корабъ „Таманъ“. Идвайки тукъ въ началото на 81 год. той е чулъ за подводно течение въ Босфора като легенда, и се е решилъ да провѣри да ли това е основателно. Наистина ако хвърлимъ повърхностенъ погледъ на горното Босфорско течение отъ Черно море къмъ Мряморно, трудно ще допустимъ, че подъ тая огромна струя вода, може да съществува друга противоположна на нея струя.

Изследванията сж започнали съ пущане тяжести на дълбочина. Спускането на бѣвичка съ баластъ е показало, че долу наистина съществува обратно течение, и доста силно, даже до толкова, че лодката му почвала да се движи срещу горното течение.

Очевидността на подводното течение била поразителна и предъ видъ на това, че неговото съществуване отъ много хора не се допускаше, за Макарова е било извънредно интересно да извърши такива наблюдения, публикуването на които тури край на съмненията, въ съществуването на подводно течение въ Босфора.

Когато той се убедилъ, че долното течение съществува, поискало му се да опредѣли точно границата между дветъ противни течения, а когато е станало очевидно, че границата отива надлъжъ по Босфора не хоризонтално, а подъ нѣкакъвъ наклонъ къмъ Черно море, пожелалъ да опредѣли тоя наклонъ и накрая да опредѣли промѣната въ тая граница въ зависимостъ отъ времето презъ деня, направлението на вѣтъра и др. Сжщо така е било интересно да опредѣли относителната скоростъ на течението въ разни дълбочини и разпредѣлението на водата по относително тегло.

Едното наблюдение повиквало другото и въ резултатъ той е събралъ многото цененъ материалъ.

Извършенитъ наблюдения отъ Макарова не даватъ едно пълно пояснение на законитъ по които става смесването на водата отъ Черно и Сръдиземно морета, а само характеризиратъ едно много интересно за насъ явление. Тъ сж че:

1. Въ Босфора съществуватъ две течения, повърхностно отъ Черно море къмъ Мряморно и подводно отъ Мряморно къмъ Черно.

2. Долното течение произлиза отъ разликата на относителнитъ тегла на водата отъ дветъ морета. По-тежката вода на Мряморно море указва въ нискитъ слоеве по-голямъ

налягане, отколкото леката вода на Черно море на сжщата дълбочина, и това кара водата отъ по-голъмо налягане да се стреми къмъ области съ по-малко налягане.

3. Разликата въ относителнитъ тегла произлиза отъ това, че рѣкитъ, дъждоветъ и др. даватъ на Черно море повече вода отколкото изпаренията му отнематъ.

4. Вследствие на това, че относителнитъ тегла на дветъ морета се мѣнятъ малко, то и долното течение произхождаще отъ разликата на тия тегла, всѣкога остава почти постоянно по скоростъ и обемъ.

5. Повърхностното течение произлиза отъ разликата на повърхноститъ на дветъ морета.

6. Разликата въ повърхноститъ се основава главно на разликата на относителнитъ тегла и на това указва чувствително влияние количеството на валежитъ, температурата на морето, барометрическото налягане и др.

7. Вследствие на това, че разликата въ равнищата на дветъ морета е въ зависимостъ отъ атмосфернитъ явления, повърхностното течение, произхождаще отъ тая разлика е подхвърлено на по-вече промѣни.

8. Границата между дветъ течения отива на дължъ по пролива не хоризонтално, а наклонно понижавайки се отъ Мряморно къмъ Черно море.

9. Горното течение въ своето стремление удряйки се въ остритъ носове въ пролива се отражава отъ тѣхъ и въ таквъ видъ, извивайки се като лента между двата брѣга, образува въ бухтитъ обратни горни течения на нормалното, които помагатъ на корабитъ да излизатъ по-леко изъ Босфора къмъ Черно море.

10. Долното течение сжщо така се удря въ брѣга и се извива като лента, но понеже неговото направление е обратно на горното, то тѣзи носове го отражаватъ по иначе, и за това струята на долното течение не отива подъ струята на горното, а има свое собствено направление.

11. Количеството на водата която се излива отъ Мряморното море, чрезъ долното течение, по отношение на количеството вода която се влива въ него чрезъ горното течение отъ Черно море, спазва отношението 1:1'85.

Теченията въ Босфора се намиратъ въ голъма зависимостъ отъ разликата въ равнищата на дветъ морета, а тази последната отъ колебанието на равнищата за всѣко море поотдѣлно. За равнището на едно море влияятъ атмосфернитъ остатъци, вливането на рѣкитъ, количеството на изпаренията и др. Вземайки подъ внимание само температурата, получаваме данни, че тя промѣня равнището годишно съ 10 см.

Атмосферното налягане сжщо има чувствително влияние за равнището на всѣко море. По този въпросъ сжществуватъ нѣкои изследвания, които сж до крайностъ интересни

и които каратъ да се мисли, че морската повърхность е така чувствителна къмъ промѣната на барометрическото налягане, както сж чувствителни и самитѣ барометри.

Вѣтъра сжщо така влияе на мѣстнитѣ колебания на равнището на морето. Той, въобще, образува течения, които срѣщайки брѣга повдигатъ равнището на морето. При дълбокитѣ брѣгове това повдигане бива малко, а при плиткитѣ — значително.

Вѣтъра отъ брѣга произвежда обратно явление и вмѣсто отнасяната въ морето вода, на повърхността идватъ долнитѣ слоеве на водата.

Всѣки, който се кжпи на морския брѣгъ знае, че при вѣтъръ отъ брѣга водата бива по-студена, отколкото при морски вѣтъръ — нѣщо което доказва гореказаното.

Решения по такъвъ начинъ въпросъ за сжществуването на долна Босфорска струя, по късно получава нови потвърждения. Напримеръ Д-ра по Зоология Остроумовъ казва: „Исключителния по свой родъ фактъ за сжществуването въ Босфора две различни фауни — Черноморска и такава отъ Мряморно море, при което първата заема повърхността, а втората подъ 30—50 метра дълбочина, ми се удаде да потвърдя съ още нови данни отъ различни пунктова изъ Босфора“.

Въпросътъ за сжществуването на постояненъ по-силенъ или по-слабъ притокъ вода, доставена отъ долното Босфорско течение е рѣшенъ окончателно.

Но кжде се дѣва тая грамадна маса вода?

Болшинството хидрографи сж се изказвали, че по-голямата частъ отъ водата скоро следъ излизането ѝ изъ пролива се спуща въ котловината на Черно море, като се смѣсва съ находящата се тамъ вода.

Скаловскій ¹⁾ се запитва: „Това така ли е? Какви резултати би трѣбвало да даде едно такова смѣсване? Ако се допусне, че дѣйствително, при излизането си изъ Босфора, тоя доленъ потокъ се излива въ котловината, постепенно охлаждайки се и смѣсвайки се съ водата на Черно море, тогава би трѣбвало да се допусне, че тукъ сжществуватъ възходящи и низходящи потоци, а следователно, на дъното водата би съдържала такова количество и съставъ отъ въздухъ, както и водата на тоя потокъ. Такива явления дѣйствително сжществуватъ въ океанитѣ и др. морета, които благодарение на това, така да се каже, добре се вентелиратъ и се явяватъ способни за развитието на богатъ органически животъ. Но за Черното море руската дълбоководна експедиция въ 1890 год. твърдо е установила факта, че въ дълбо-

¹⁾ Кап. II рангъ Скаловскій, занимавалъ се дълги години съ изследването на повдигнатитѣ въпроси.

чинитѣ на Черно море нѣма никакъвъ животъ и че подъ 200 метра дълбочина цѣлото море е заразено съ вонещъ смъртоносенъ газъ — сѣроводородъ (H_2S). Това отсъствие на необходимитѣ за живота газове, свързано съ присъствието на сѣроводорода, ясно доказва, че безжизнената вода на черноморската котловина вечно се намира въ състояние на покой, а следователно и горепоменатата вентилация на дъното не съществува и водата на долната Босфорска струя не отива въ дълбочинитѣ“.

Макаровъ, увлеченъ въ изследването и доказването на долното босфорско течение не е ималъ възможността да се занимае съ по-нататъшната му съдба въ Черно море.

Капитанъ 2 рангъ А. Н. Скаловски пръвъ е изказалъ мисълта, че Босфора влияе съ своето течение върху физическитѣ условия на Черноморския басейнъ и положилъ доста трудъ за това доказателство.

Справедливостта обаче иска да се каже, че този въпросъ има своя история, и че слаби опити въ това направление отдавна сж съществували. Така около 1 вѣкъ назадъ, учения познавачъ на Босфора и Черно море А. Чихачевъ, въ своето ценно съчинение „Le Bosphore et Constantinople“ е изказалъ мисълта, че презъ зимата водитѣ на Босфора указватъ съгревающе влияние въ Черноморския басейнъ, произвеждайки даже нѣкои климатически ефекти.

Професоръ Клосовский мисли, че „источника на внезапнитѣ понижения на температурата на водата въ Черно море, трѣбва да се търси въ дълбочинитѣ му“, а полковникъ Шпиндлеръ е казалъ, че е „необходимо да се допусне въ дълбочинитѣ на Черно море особена циркулация на водата, която му доставя по-голѣма соленостъ“.

Продължавайки да се занимава съ изучаването на този важенъ въпросъ, Скаловский се е обърналъ съ печатани въпросници къмъ всички капитани на кораби плаващи изъ Черно море, и отъ полученитѣ сведения ималъ богатъ материалъ не само върху картината на босфорската струя, но и даже далъ нѣкои практически бележки за безопасно плаване зимно време покрай брѣговетѣ, когато тѣ бждатъ закрити отъ изпарения и мъгли.

Неговата теоритическа предпоставка е била:

1. Ако босфорската струя съществува, то да се проследи нейното движение и границата на разпространението ѝ,
2. Точно где подводната струя излиза на повърхността,
3. При постепенно увеличаваще се повдигане на тая струя ще се увеличатъ ли изпаренията надъ нея, и
4. При брѣговетѣ на Кримъ и Кавказъ, гдето предполага струята да се удря и постоянно излиза на повърхността, тя е длъжна да указва забележително влияние въ метеорологическитѣ явления и климата на тия мѣста.

Тия теоритически съображения сж легнали въ неговитѣ 25 въпросни пункта и отъ полученитѣ сведения се вижда, че всички тия съображения напълно се потвърждаватъ.

Ще цитирамъ тукъ едно характерно писмо отговоръ на г. капитанъ I р. Р. Стронски.

„М. Г. Факта който Ви съобщавамъ наблюдаванъ вчера отъ менъ, видимо потвърждава изказаната отъ Васъ мисълъ за влиянието на Босфора въ образуването на течения въ Черно море.

На 11. XII. въ 11 ч. пр. об., кораба ми се намираше около Херсонъ, а на обѣдъ бѣхъ на паралела на р. Качи; малооблачно, вѣтръ ССИЗ, барометръ 763 м.м. и се понижаваше. Около 2 часа барометъра падна на 650 м.м. и почна да се дига. Въ 12 ч. и 30 м. на повърхността на морето въ разни мѣста се показва изпарение надъ водата. Това изпарение не бѣше компактно по цѣлата повърхност на морето, както това трѣбваше да бѣде, ако причината е била разликата отъ температурата на морето и въздуха, но изпарението бѣше на петна въ неправилни форми, а между петната изпарения нѣмаше.

Измѣрихъ температурата на водата $+7^{\circ}\text{R}$, а на въздуха $+1^{\circ}\text{R}$, следъ това на водата $+5^{\circ}\text{R}$, а на въздуха $+1^{\circ}\text{R}$. Изпаренията се увеличаваха и се образуваше гъста мъгла.

Изпаренията се почнаха на паралела на р. Качи; съ приближаване къмъ Евпатория и Тарханкутъ изпаренията още повече се увеличиха: образува се гъста мъгла.

Вѣроятно по-плътната и по-топлата Босфорска подводна струя първоначално при Качи почнала да излиза само на мѣста, като масло, изплавайки на повърхността на петна, а около Евпатория и Тарханкутъ, тя вече се повдигнала въ видъ на плътна маса.

Въ 4 ч. сл. об., въ време на гъстата мъгла, намирахме се по счисление 9 мили до траверза на фара, азъ дадохъ 1 румбъ въ лѣво. Около 7 часа вечерята се откри фара Тарханкутъ. Опредѣлихъ се по него. Това мѣсто бѣше на 6 мили по направление Ю 57° И отъ счислимото, и понеже бързомера и компаса бѣха провѣрени още сутринята, то значи, че тая разлика между счислимото и обсервираното мѣсто била резултатъ отъ влиянието на това временно течение, — 6 мили за 6 часа т. е. 1 миля въ часъ!

Възможно е сжщото това силно течение да е било причината да заседнатъ на плитковина въ 1893 год. „Цесаревичъ“ и „Петъръ“, които се указали отнесені къмъ Севастополь.

Около фара Варонцовъ и Фонтанъ изпаренията се прекратиха. Обръщамъ Ви вниманието, че течението и изпаренията отъ Тарханкутъ бѣха въ двѣ ивици къмъ Севастополь и къмъ Одеса“.

Други капитани на кораби потвърждаватъ тия данни и даватъ допълнителни сведения. Така например, че никога не сж срещали изпарения въ района на Фиолентъ до Меганомъ, и че въ време на изпаренията северо-источная вѣтръ се усилва.

Капитанъ Рѣзниченко пише, че въ октомврий 1885 год. отивайки по курса при пълно затишие въ гжста мъгла отъ Одеса за Евпатория, като далъ 1 румбъ въ дѣсно, застаналъ на плитковина при Евпаторийския фаръ. Гова той отдава на силно южно течение. На сжщото мѣсто заседналъ единъ английски параходъ. Въ заключение Скаловский следъ като обобщава всички отговори на неговитѣ въпроси рисува така тая картина:

„Долнята Босфорскѣ струя не се влива само въ котловината на Черно море, а се плъзга по повърхността на безжизнения и спокойния слой вода подъ 200 м. дълбочина, почти безъ да го засѣга, като образува въ по-нататъшното свое движение, въ съвокупность съ вѣтъра, рѣкитѣ и други второстепени фактори, тъй важнитѣ за насъ повърхностни течения въ Черно море. Излизайки на повърхността тя се дѣли действително отъ Тарханкутъ на два клона, отъ които лѣвия отива къмъ Тендеръ (недостигайки Одеса), а дѣсния омива Евпаторийския заливъ като отива къмъ носъ Лукулъ, а отъ него къмъ Херсонския носъ. Въ района на Анапа—Туапсе струята се удря въ брѣга и се повръща следвайки контуритѣ му. Около Сочи, излизайки на повърхността отива къмъ носъ Пицунда отъ който голѣмата частъ се обръща на югъ къмъ носъ Язонъ. Отъ тукъ струята отива къмъ Синопъ гдѣто среща обратно течение по край брѣга отъ Босфора“.

По-нататкъ той продължава: „Зимно време при СИ вѣтръ съ студъ, въ Черно море временно въ видъ на гжста мъгла се появяватъ изпарения, обхващайки грамаденъ районъ отъ сверениѣ крайбрѣжия отъ Одеса до носъ Утема. Въ-време на появяване на тѣзи изпарения голѣмата частъ отъ българското крайбрѣжие (съ изключение устието на Дунава) и пространствата между носоветѣ Фиолентъ и Меганомъ сж свободни отъ тѣхъ, ето защо кораби които се намиратъ въ областъта на изпаренията и иматъ необходимостъ да се опредѣлятъ, могатъ да се отправятъ къмъ тѣзи мѣста. Северната граница на разпространението на тия изпарения въ зависимостъ отъ времето се мѣни. По нѣкога тя отива отъ Одеса, край Тендеръ, Тарханкутъ и запълва Каркинитския и Евпаторийския заливи, направлявайки се къмъ носъ Лукулъ включително и Севастополъ до носъ Фиолентъ, отъ носъ Фиолентъ до носъ Меганомъ тя се прекъсва, при което изпаренията се превръщатъ въ особень видъ низка мъгла. По-далече отъ Меганомъ изпаренията въ първия си видъ следватъ надолу по кримскитѣ брѣгове до Новоросийската бухта включително.

Южната граница на тия изпарения е трудно да се улови. Ако прекарваме две линии отъ Босфора — една къмъ о-въ Фиодониси и друга къмъ Севастополъ и на последната отложимъ 20 мили на югъ, то линията съединяваща тѣзи точки и о-въ Фиодониси дава приблизителната южна граница. Останалата частъ отъ района, ограничена отъ гореказаната

линия, къмъ югъ почти отъ самия Босфоръ въ време на изпаренията на северъ представлява областъ на внезапни вѣтрове съ снѣгъ и дъждъ.

Усилването на силата на изпаренията може да служи като признакъ за намаление на дълбочината. Въ района на изпаренията винаги е топло, барометъра пада и североизточния вѣтъръ се усилюва достигайки до щормъ. Вълнението се усилюва и е неправилно — толчея. Особено силни неправилни вълнения се срещатъ отъ двѣтъ страни на носъ Тарханкутъ, въ Евпаторийския заливъ и около Сочи по източното крайбрежие.

Носовѣтъ Тарханкутъ, Саричъ, Меганомъ, Чауда, Идокопасъ, Сочи и Пицунда всѣкога представляватъ пунктове при които можемъ да очакваме промѣна на времето и вѣтъра.

Тукъ по-често, отколкото другаде, се срещатъ различни метеорологични явления, като смерчове, циклони и др.

Преимущественно зимно време, когато се появяватъ неочаквано гъсти мъгли или изпарения случватъ се въ горнитѣ мѣста близо край брѣга, силни временни течения, при което трѣбва да се забележи, че общото стремление на северъ на повдигналата се на повърхността топла босфорска вода, срещната отъ тѣхъ, се промѣня като приема тѣхното направление“.

Видѣхме, че Макаровъ ни доказва долното течение въ Босфора, като на по-нататъшната му сждба не обърналъ внимание.

Скаловский свързва зимнитѣ изпарения край Тарханкутъ и др. съ тая струя сръдиземно-морска вода, и съ голѣма вѣроятностъ допуска, че това течение въ видъ на подводна струя или въ видъ на силенъ повърхностенъ потокъ, подобно на Голфштрома, не смѣсвайки своитѣ води съ тия на Черно море, се разпространява въ него и произвежда тѣзи разнообразни ефекти — климатически и метеорологически, за които Чихачевъ казва: „изключителнитѣ студове въ басейна на Черно море и другитѣ срещащи се въ него аномалии произлизатъ напълно отъ нѣкакви чисто мѣстни условия, които придаватъ на самото море съвършено особена климатическа физиономия“.

Важното значение на босфорската струя за черноморскитѣ крайбрежия много добре се рисува отъ автора на статията „По поводъ студа на югъ въ Русия“, печатана въ „Кримски вѣстникъ“ въ 1896 год. тамъ се казва: „Това течение съ обиленъ запасъ отъ кислородъ носи съ себе си въ водата на Черно море маса риби и др. животни, обитатели на Средиземно море — почти несмѣсвайки се съ стоящата вода на Черноморската котловина. — Този живъ долно босфорски потокъ носи обиленъ кислородъ който се чувствува. Въ този потокъ се лови много риба, и когато рибаритѣ иматъ добъръ ловъ, това показва, че на това мѣсто течението е дошло. Презъ цѣлата година това течение има 14°C, като презъ зи-

мата то ни сгрѣва, а презъ лѣтото разхлажда. Зимно време появяването на този потокъ на повърхността на Черно море предизвиква възходяще течение на въздуха, и ако ли има бързо постапателно движение, то на основание на законитѣ на аеродинамиката, той предизвиква силенъ североисточенъ вѣтрѣрь, а ако ли има слабо постапателно движение, то надъ него се образуватъ циклони, смерчове и др.

По нѣкога биватъ години, когато този потокъ бива значително ослабенъ. Тази зима (1896 год.) долната струя, както изглежда, не е достигнала до кримскитѣ брѣгове, или ако е достигнала, то въ съвсемъ слаба степенъ, и понеже морето не е сгрѣто съ притокъ отъ топла вода, презъ всичкото време на брѣга имаме силенъ студъ. Ако ли не дойде къмъ насъ топлата босфорска вода, ние още ще се мъчимъ отъ студа, до като на края сгрѣтата отъ слънцето черноморска вода ще предизвика следъ студената зима — горѣщо лѣто. Тази зима нѣмахме и обиленъ ловъ на риба; нѣма и бури въ брѣговетѣ на Кримъ; липсватъ и аварии на кораби на море. Не се ли е отклонила тая струя къмъ брѣговетѣ на Кавказъ? — но не и тамъ не се е чуло за появяването на знаменитата „Новоросийска бора“. — Тѣзи страшни спускащи се отъ планината разрушителни пориви на североизточния вѣтрѣрь“.

„Новоросийската бора“ е сжщо така едно характерно явление за Черно море. Нѣма да се отклоня много, ако тукъ направя нѣкои извадки отъ съчинението подъ сжщото заглавие на г. Скаловский, гдѣто той ни описва това явление като резултатъ отъ въздействието на долното босфорско течение.

„Новоросийската бухта е открита отъ юго-истокъ и югъ. Лѣтно време тукъ духатъ северо-източни вѣтрове, не тревожащи корабитѣ стоящи на рейда, но есенъ и зиме тѣ се превръщатъ въ урагани. Доказателство за тѣхната сила служатъ голитѣ върхове на планинитѣ, отъ които вѣтъра съ страшна сила се стреми къмъ морето унищожавайки всѣкаква растителност. Вѣтъра повдига водата и я разпрѣсва на капки, така че пространството на рейда изглежда, че е покрито съ пара. Въ града това време е невъзможно да се ходи изъ улицитѣ. Малки камъни, повдигнати отъ вѣтъра удрятъ така силно, че могатъ да ослѣпятъ човѣка. Доста здрави здания се колебаятъ отъ страшния напоръ на вѣтъра. Покривитѣ биватъ свалени. Зимно време „бората“ е особенна. Тя духа съ такава сила, че не може да се стои на крака. Придружена е съ силенъ студъ. Заливанитѣ кораби леденяетъ и се образуватъ ледени маси по тѣхъ и отъ тежестта имъ потъватъ. Посоката на вѣтъра постоянно се мѣни отъ ССИ и ИСИ.

За щастие „бората“ никога не налита внезапно. Тя дава известие да се приготвимъ за нея. Върховетѣ на источната частъ на бухтата биватъ чисти. За скоро време почватъ да се явяватъ малки бѣли облачета. Тѣ почватъ да се спускатъ

на долу едно следъ друго. Въ въздуха се забелезва безпорядъкъ. Самитѣ пориви на вѣтъра идватъ отъ прогивоположни посоки. Когато тѣ изчистятъ бухтата отъ засоялия се въздухъ, събранитѣ въ планината облаци почватъ да се спускатъ единъ по единъ съ ужасни пориви. — Сутринъ „бората“ е по тиха, но къмъ 11 часа се усилюва. Въ това време се показватъ водни смерчове. Бората отъ 1843 год. още се помни въ Новоросийскъ. Отъ 7 военни кораба стоящи на котва, уцѣляли сѣ голѣми повреди само два. Четери били изхвърлени на брѣга, а единъ обледенялъ и съ екипажа си потъналъ. Въ 1893. г. бората е обрѣщала файтони и вагони на гарата. Тя се явява грозенъ бичъ за Новоросийския портъ и е решително препятствие за неговото търговско развитие“.

По-рано, когато въпроса за босфорското течение не е билъ известенъ, това явление се е обяснявало съ натрупването на студенъ въздухъ въ съседнитѣ долини. Сега може съ голѣма вѣроятностъ да се каже, че въ Новоросийскъ въ време непосредствено преди бората съществува силно възходяще течение на въздуха предизвикано отъ излѣзлата въ това време на повърхността топла босфорска вода. Това временно появяване на тая топла вода още по-вече усилюва разликата въ температуритѣ и плътността на въздуха отъ дветѣ страни на хребета Варадъ и тѣхния хладенъ въздухъ, стремително пада на долу въ образувалата се разреденостъ подобно на водопадъ и помита всичко предъ себе си.

„Че дѣйствително долната босфорска струя е причина за Новоросийската бора“, казва Скаловский, показватъ следнитѣ съображения:

1) Топлата струя изплава отъ време на време и се развива при тия брѣгове, при които се образува запасъ отъ студенъ въздухъ, и дѣйствително бората е особено силна при тия брѣгове, а къмъ морето отслабва.

2) Топлата вода въ босфора се повдига постепенно, значи по цѣлото Черно море, въ сферата на своето влияние струята изплава тоже постепенно и поради това „бората“ като нейнъ резултатъ никога не се появява внезапно.

3) Отъ срещата само на рѣзко различаващи температури, като напр. надъ топлата струя силенъ северозападенъ вѣтъръ, трѣбва да се развие силно електрическо напрежение. Лоцията казва, че въ бухтата въ време на бората постоянно се образуватъ водни смерчове, циклони и др.

Бората бива есенъ и зиме т. е. въ тия сезони, когато въ Сръдиземно море по-често духа югозападния щормъ, и когато въ Босфора най-често се наблюдава обратно повърхностно течение.

Единъ отъ най-важнитѣ и силни аргументи въ полза на това мнение, че явлението „бора“ въ Новоросийската бухта се предизвиква отъ временното ѣ напълване съ топла вода отъ Босфора, служи и това обстоятелство, че въ Геленджик-

ската бухта, стояща близко до Новоросийскъ, нѣма бора; Между това топографическия условия сж свършено сходни съ Новоросийската. Обяснението срещае въ лоцията: „Нуждно е да се забележи, че южното течение минава край входа на Геленджикската бухта много силно, безъ да успѣва да влезе въ нея“, и не дава тоя ефектъ, както въ Новоросийската.

* * *

Отъ всичко казано до тукъ ние се запознахме съ една особеностъ на Черно море, а има още много въпроси които представляватъ интересъ за насъ.

Нашитѣ приборѣжни и по-далечни черноморски води не сж добре изучени. Едвамъ въ последнитѣ тридесетъ години тия води, преимущественно най-близкитѣ до брѣга, се изучаваха отъ нашитѣ учени, пристанищни инженери и морски офицери, но тия изследвания до сега иматъ случаенъ и частиченъ характеръ.

Въобще Черно море още не е напълно изучено и то чака своитѣ изследвачи.

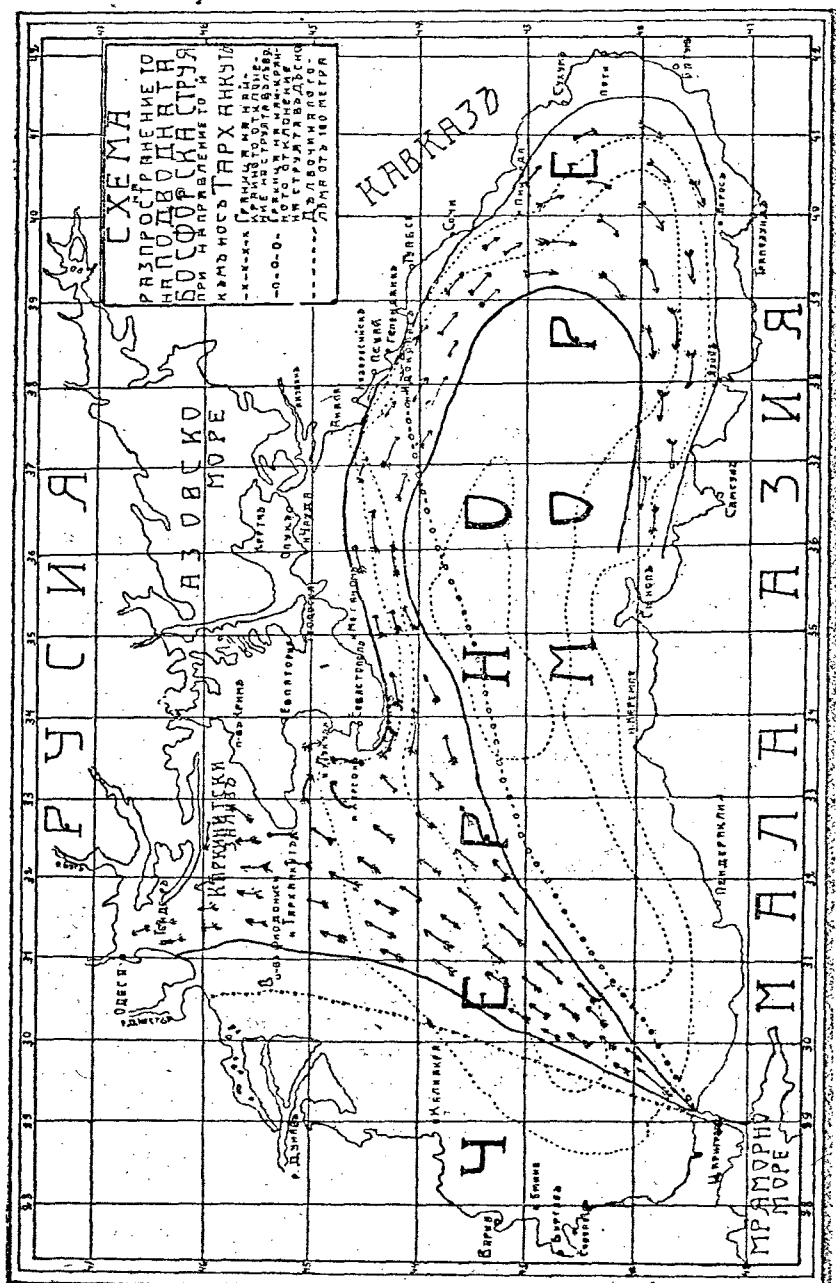
Още много отдавна хората познаватъ неговото благотворно дѣйствиe върху брѣговетѣ, които го обграждатъ. То ни свързва съ цѣлия свѣтъ, като ни дава най-евтиния пжтъ. То ни носи богатство въ своитѣ води. То ни разхлажда лѣте и топли зиме. То освежава нашия животъ, като лѣкува болеститѣ и недѣзитѣ ни, укротява страститѣ или ни подбужда къмъ дейность. То е неизчерпаемъ източникъ на благосъстояние, култура и народна мощъ.

Ние го познаваме когато е бурно и се плашимъ отъ него, ние го обичаме когато е огледално и се изпълваме съ желание да бждемъ надъ него. Но само толкова! Човѣшкия спекулативенъ духъ не се спира до тукъ. Той е изследвалъ моретата, изучилъ тѣхния съставъ, дирилъ е богатства въ тѣхнитѣ води и е вложилъ всички усилия, за да го подчини на своята природа и да направи по охолень своя животъ.

Необходимо нужно е и ние да проявимъ по-голямъ интересъ къмъ морето, което съ вѣкове мие роднитѣ ни брѣгове, да изучимъ неговитѣ особености, неговия характеръ и въ зависимостъ отъ обстоятелствата да го използваме, когато е разположено къмъ насъ и да се предпазваме, когато е ядовито.

гр. Варна, м. августъ 1924 год.

Приложение: една схема за разпространението на Босфорската струя при направлението ѝ къмъ носъ Тарханкутъ.



ИЗЛОЖЕНИЕ

на Главното Управително Тѣло на Българския Народенъ Морски Сговоръ по оздравяването на Черноморското ни крайбрѣжие и използването му въ морелѣчебно отношение.

Българското Черноморско Крайбрѣжие притежава цѣни климатични и морелѣчебни качества. Брѣговата линия отъ сегашната Румъно-Българска граница до с. Рѣзово — най-южния пунктъ на границата ни съ Турция — се отличава съ своето разнообразие и живописни очертания като образува множество красиви гънки, носове, полуостровчета и заливи съ пѣсъчни брѣгове — плажове. Рѣдко би се намѣрили другаде брѣгове съ толкова красиви и удобни очертания за климатични и морелѣчебни цѣли.

Отъ носъ Калиакра, който се издига на 158 м. надъ морското равнище, до Варна брѣга образува редица терасовидни склонове и гънки, покрити било съ гори, било съ лозя и градини.

Недалеко отъ Румънската граница и на около 15 километра северно отъ гр. Варна се намира най-големия и най-хубавия ни плажъ, тоя на Дълъгъ пѣсъкъ (Узумъ кумъ), който представлява, една 3 километра дълга и 30—50 м. широка пѣсъчна крайбрѣжна ивица. Пѣсъка е извънредно неженъ, еднообразенъ и чистъ, морското дъно плитко и образувано отъ сжщо такъвъ пѣсъкъ, а морето тихо и прозрачно. Плажа има юго-източно изложение, а отъ къмъ северъ и западъ е запазенъ отъ вѣтроветъ съ обрастнали височини, които постепенно се издигатъ до 250 м. надъ морското равнище. Веднага задъ плажа се започва по-вече отъ три хиляди декара запазена, почти девственна гора, която представлява единъ величественъ естественъ паркъ.

На западъ отъ Дълъгъ пѣсъкъ се издигатъ красиви скали, залесени височини, въ които е издълбанъ древнохристиянски пещеренъ храмъ — Аладжа манастиръ, отъ който се открива една чудно красива гледка къмъ морето и крайбрѣжието. Това е девственъ кжтъ за лѣтуване.

На 10 к. м. на северъ отъ Варна е курортната мѣстность манастиря Св. Константинъ съ по вече отъ 100 стаи за посетители. Манастиря има собственъ плажъ, мъжки и женски бани. Веднага на северъ отъ манастиря се образува около 1 к. м. дълъгъ плажъ съ дребенъ пѣсъкъ и удобно чисто морско дъно. Северната половина на тоя плажъ принадлежи на Държ. д. м. Санаториумъ, който съ своята оригинална чисто български стилъ постройка се крие въ една живописна гънка до самия брѣгъ.

Между града и манастира Св. Константинъ брѣга е усеянъ съ лозя и множество вили, които служатъ за лѣтуване на варненци и гости. На 7 к. м. отъ града се намира Евксиноградския дворецъ, обкръженъ отъ единъ живописенъ паркъ.

Гр. ВАРНА се ползува отдавна съ реноме на единственъ нашъ морски курортъ, който лѣтно време привлича многобройни посетители и болни отъ вътрешността, поради своитѣ благоприятни топографски и климатични условия.

На южния край на Варненския заливъ върху едно голо плато на високо издигащия се отсеченъ брѣгъ се разстила с. Галата, което сжщо лѣте привлича много посетители, нуждаещи се отъ морски климатъ. На югъ брѣга е сѣ така високъ, обрастналъ и пресечанъ.

При носъ Емине-бурунъ се завършватъ въ три вериги последнитѣ източни разклонения на Стара-планина. С.Емине, Бѣла и особено Гюзекенъ (Козякъ), разположени на самия морски брѣгъ, представляватъ по-голѣми или по-малки удобства за морелѣчение и лѣтуване.

Гр. МЕСЕМВРИЯ, заемащъ единъ малкъ полуостровъ, презъ последнитѣ години е станалъ любимо лѣтoviще предимно на столичани. На северъ отъ полуострова се образува въ форма на широка джга заливъ съ пѣсѣченъ брѣгъ, който опира отъ къмъ северъ у подножието на височинитѣ при с. Св. Власъ, обрастнали съ буйни гори. Отъ тия височини се спуща рѣката Хаджи-дере и преди да се влѣе въ морето образува блатистъ разливъ 15 к. м. дългъ, 4 к. м. широкъ, който съставлява една отъ най-маларичнитѣ мѣстности въ Бургазския край. Селото Инджекѡй и др. даватъ изобилна жетва на комаритѣ и маларията. Южно отъ месемврийския п-островъ се образуватъ по брѣга най-добритѣ у насъ дюни — пѣсѣчни хълмове съ червеникавъ и съвършенно неженъ пѣсѣкъ, които сж може би най-красивия и оригиналенъ кжтъ отъ нашето крайбрѣжие. Месемврия има голѣмо бѣдаще като морелѣчебно мѣсто. Южно отъ Месемврия мѣстността е сжщо маларична.

АНХИАЛО заема сжщо единъ малкъ п-островъ, сѣверо-източната частъ на който образува пѣсѣчна ивица, удобна за морски бани. Въ южната и западна частъ на анхиалското осолено езеро е открита морска лѣчебна калъ, единствена за сега въ България. Южно отъ града се намира манастиря Св. Георги, една просторна и добре запазена манастирска постройка, на около 200 м. отъ брѣга и не далече отъ солницитѣ. Манастиря би могълъ да бѣде използванъ както за морска лѣчебна станция, тъй и за лѣтна ученишка колония, но следъ като се взематъ мѣрки за оздравяването на мѣстността. Манастиря сега е необитаемъ поради малария. Оздравяването околноститѣ на града ще издигне Анхиало не само като солопроизводителенъ пунктъ, но и въ морелѣчебно отношение. Тукъ може и трѣбва да бѣде построена морска калолѣчебница.

Гр. БУРГАЗЪ има всички условия за единъ морски ку-

портъ, и сравнително другаде има най-добре уредени студени и топли морски бани. Ала необходимо е оздравяване на града и околноститѣ му, които се считатъ за силно маларични.

Въ южната частъ на обширния бургазски заливъ на самия брѣгъ съ доста добъръ плажъ е разположено селото Св. Никола, което има всички данни за морска лѣтна станция. Още по на югъ е **Созополъ**, главенъ нашъ риболовенъ центръ по Черноморския ни брѣгъ. Той е разположенъ на единъ скалистъ носъ, отъ южната страна на който се образува пѣсъченъ заливъ пригоденъ за морски бани. Самия градъ е безводенъ, както повечето отъ нашитѣ приморски градове. Созополъ не се счита за малариченъ, ала въ околноститѣ му има заблѣтия, отъ кждѣто се пренасятъ маларичнитѣ заболявания. Срещу града има три малки островчета. На едно отъ тия островчета е започната вече постройката на Държавно-практично Риболовно училище.

На югъ отъ Созополъ брѣга е високъ, каменистъ и залесенъ. При Масления носъ (Зейтинъ-бурунъ) има удобства за риболовъ, мѣстността е красива, ала крайно маларична.

Село КЮПРИЯ, едно китно българско заселище, би било пригодено за морско лѣтуване, ако, вследствие заблѣтия, нията въ околноститѣ му, не би се създавала благоприятна почва за вирѣнето на комаритѣ и маларията.

Гр. ВАСИЛИКО, ако и да представлява природни удобства за морелѣчение, поради маларията не може за сега да бжде използванъ за лѣчебни цели.

Гр. АХТОПОЛЪ има удобно мѣстоположение и за риболовъ и за морелѣчение. Града е въ развалини.

На югъ отъ Бургазския заливъ къмъ морето се спусчатъ разклоненията на Странджа-планина, покрити съ девствени и непроходими високостволни лѣсове.

Черноморското ни крайбрѣжие е твърде рѣдко заселено, а самото население има слабъ поминѣкъ и е изостанало въ стопанско, економическо и културно-просвѣтно отношение. Поради първобитнитѣ сухопѣтни и нередовнитѣ морски съобщения цѣлата черноморска покрайнина е изолирана отъ културното влияние на вътрешността, безъ да има създадени трайни търговски връзки съ външния свѣтъ. Развитието на морскитѣ поминѣци — мореходство, корабостроене, риболовъ и солопроизводство — е въ своя зародишъ, а лѣбеното използване на климата и морето, въпреки извѣстнитѣ благоприятни природни условия, тепърва започва да привлича общественото внимание. Черноморския ни край не е още изученъ, ни въ климатично, ни въ здравно, ни въ епидемиологично отношение. А това е *Conditio Sine qua non* за рационалното експлоатиране на крайбрѣжието въ лѣбенно отношение.

Климатичнитѣ условия на цѣлото Черноморско крайбрѣжие не сѣ еднакви. Северната половина, Варненския окръгъ, е изложена предимно на източни, морски вѣтрове, студени и влажни, когато въ южната половина, Бургазския окръгъ, владеятъ предимно южни и западни топли вѣтрове.

Въ Варненския окръгъ поради гориститѣ мѣста, които задържатъ слънчевитѣ лъчи, преобладаватъ ревматичнитѣ и туберкулозни заболявания, а въ Бургазския окръгъ климатичнитѣ и топографски условия благоприятствуватъ за развоѣ на маларията. Бургазския край се слави съ маларията, макаръ и Варненския окръгъ да има сѣщо не малко маларични мѣста.

Положителни статистични данни за маларичната гжстота, па и въобще за заболяемостта на нашето население, ние още нѣмаме. Изучванията на Бургазския окръженъ лѣкаръ (Д-ръ Герджиковъ) и на лѣкаритѣ за борба съ маларията (Д-ръ Петровъ и др.), макаръ и не пълни, даватъ една мрачна картина за опустошенията на маларията между населението предимно въ Бургазския край. Има маса села, въ които маларичния индексъ (далачността на дѣцата) надминава 50—70 и дори 90%. Населението въ много маларични заселища се изражда и измира предивременно. Правени сж дори опити за изселването на нѣкои села въ по-здравословни мѣста. Маса села въ Бургазския окръгъ като Скефъ, Ченгелъ, Суватитѣ и др. се считатъ като силно маларични и нездрави заселища.

Оздравяването, следователно, на Черноморското ни крайбрежие е въпросъ отъ първостепенна важность и се диктува въ интереситѣ на нацията и Отецеството ни. Въмѣсто да бжде изворъ на благосъстояние, въмѣсто да бжде мѣсто за закрепване здравето на младитѣ поколения подъ мощното влияние на морския климатъ и морската вода, Черноморското ни крайбрежие е огнище на маларията и смъртта.

Като източници на маларията въ Бургазския край се смѣтатъ езерата—Атанаскѡйско, Ваякѡйско и Мандренско, множеството други блата, мочури и блатисти разливи на вливащитѣ се въ морето и въ крайморскитѣ езера, рѣки и потоци.

Атанаскѡйското езеро се намира на изтокъ отъ Бургазъ подъ Ходжамарскитѣ височини и има дължина отъ северъ къмъ югъ около 10 к.м., широчина 1—4 кв. к.м., периферия 24 к.м., дълбочина 80 с.м., и съ водна повърхнина около 16 кв. к.м. Презъ блатото е прекарано шосето Бургазъ—Анхиало, което го дѣли на два басейна, северенъ и юженъ, отъ които първия е 10, а втория 6 кв. к.м. Южния басейнъ е съединенъ съ морето и осоленъ (съдържа отъ 6—7% соль), като се експлоатира доста рационално за добиване на соль. Въ северния басейнъ се вливатъ 10 рѣки и потоци, отъ които най-голѣми сж: Ладженската рѣка на западъ и Ески-Паслийския азмакъ на изтокъ. Много отъ тия рѣки лѣте пресъхватъ, иматъ ниско ниво, бавно текатъ и при вливането си въ езерото, се разливатъ и заблатяватъ, като сж обрастнали съ трѣсъ и др. блатлива растителность. Водния басейнъ на езерото е 175 кв. к.м.

Ваякѡйското езеро е сѣщо свързано съ морето, но е по-слабо осолено. То има два и половина пжти по-голѣма водна повърхнина и седемъ пжти по-голѣмъ водоеменъ басейнъ.

Мандренското езеро е на юго-западъ отъ Бургазъ, дъл-

го 15 к.м., съ брѣгове, обраснали съ трѣстика. Въ него се вливатъ сѣщо много рѣки и потоци (Русокастренска, Карабунарска, и др., които иматъ низки корита, бавно течение и сѣщо лесно се заблѣтѣватъ.

При Варненския заливъ се образуатъ сѣщо две блѣта—Девненско и Гебедженско, които сѣ съединени чрезъ каналъ съ морето. Тѣзи блѣта и особено долината на р. Камчия се сочатъ като изворъ на малария въ Варненския край. По-малки блѣта и мочури се срещатъ на много мѣста по крайбрѣжieto.

Всички рѣки и потоци, които се вливатъ въ Черно-море било направо, било чрезъ приморскитѣ блѣта се отличаватъ съ своето низко ниво, иматъ малъкъ наклонъ, бавно течение и поради това лесно се заблѣтѣватъ. Устиѣта на всички морски рѣки се затлачватъ отъ морскитѣ вълни съ пѣсѣчни насипи, рѣкитѣ образуватъ красиви завои и блѣтисти разливи. Най-пълноводната наша рѣка слѣдъ Дунава вливаща се въ Черно-море е Камчията, която се образува отъ два притока—Голѣма и Луда Камчия, които се събиратъ заедно при с. Сандѣкчий, Провадийска околия, слѣдъ което минава презъ Лонгоза—гориста долина, дълга около 36 к.м., широка 3—4½ к. м. Течението на Камчията е сѣщо бавно, коритото низко, широко и плавателно въ долната си половина. Брѣговетѣ на Камчията сѣ обраснали съ дѣвствени и непроходими лѣсове, преплетени съ лияни и съ блѣтлива разителностъ, които създаватъ благоприятни условия за развоѣ на комаритѣ.

Оздравяването на Бургазкия край и въобще на Черно-морското ни крайбрѣжие е една отъ главнитѣ задачи на Инспектората по маларията, учреденъ при Дирекцията на Народното Здраве.

Последния изхождайки отъ становището, какво анофелизма и маларията покрай Черно-море се дължатъ на езерата и блѣтата, предприе по единъ предварително изработенъ планъ свързването на Бургазкитѣ и Варненскитѣ езера съ морето, осолѣването имъ и чрезъ това създаване неблагоприятни условия за вирѣнето на маларичнитѣ комари. Отъ 1919 до 1922 г. инспектора извърши една частъ отъ предвиденитѣ оздравителни работи, а именно свързване на северния басейнъ на Атанаскойското езеро съ морето и редица още други земленни съорѣжения, целещи изсушаването на мочуритѣ около това езеро, сѣщо пресушаване на Яказлийското блѣто. Предприе се едновременно прокопаване на каналъ между Гебедженското и Девненското езера. Проектира се прокопаване на каналъ до Султанларското блѣто. Съ Гебедженския каналъ се отводни 15,000 декара работна повърхнина на стойностъ 10,000,000 лева. Резултатитѣ отъ извършенитѣ до сега оздравителни работи тепърва се подлагатъ на прецѣнка и, до колкото може да се сѣди отъ изникналия споръ въ пресата, мненията не сѣ единодушни. Свиканата презъ м. Априль м. г. конференция при Дирекцията на Народното Здраве сѣщо не е могла да дойде до едно окончателно и единодушно разрешение на въпроса. А отъ уясня-

ването и разрешаването на тоя въпросъ зависи по-нататъшния ходъ на оздравителнитѣ работи. Дали ще трѣбва да се продължи досегашната насока на оздравителнитѣ работи чрезъ канализиране и осоляване на крайморскитѣ езера и блата, или же ще се възприеме предлагания планъ отъ противната страна—да се извършатъ локални оздравителни работи—обрѣговяване, дриране и канализиране на всички заблатени рѣки, езера, блата и мочури — това е кардиналенъ въпросъ, който подлежи на едно обективно проучване отъ специална комисия, въ която да влизатъ лица вещи по материята. Проучване въобще на маларията у насъ, особено покрай Черно-море и Дунава, изучване биологията на маларичнитѣ комари (*Anopheles* и др.) и тѣхната зависимостъ отъ климатичнитѣ и топографски условия тепърва се поставя на дневенъ редъ. Редомъ съ създадения Инспекторатъ по Маларията при Дирекцията на Народното Здраве, налага се да се организира и специаленъ наученъ Институтъ по изучване на маларията въ Дунавската и Черноморска покрайнини, на който институтъ и-може би ще стане нужда да се възложи изработване плана, организиране и ръководене оздравителнитѣ работи и борбата противъ тая общественна болестъ.

Оздравяването на Черноморското ни крайбрѣжие има не само хигиенично и профилактично значение, но сжщо тъй представлява грамадна важностъ за стопанското благосъстояние на населението, както и за лѣчебното използване на морския климатъ.

Отдавна вече се чувствува у насъ нуждата отъ морски лѣчебни мѣста. Морския климатъ притежава цѣлни свойства досежно лѣчението на хирургичната туберкулоза, скрофулозата и редъ още други страдания, предимно въ младата дѣтска възраст. Не по-малко е благотворно влиянието на морския климатъ за укрепване здравето на подрастващитѣ млади поколения, особено на предразположенитѣ къмъ туберкулозата такива. За тая цѣль се налага да се организиратъ редъ дѣтски и ученишки лѣтни колонии по продължението на Черноморския ни брѣгъ, което ще допринесе твърде много за оздравяване и подобрене на нацията ни, за подобрене на расата ни и за обезпечване материалната и духовна култура на страната ни.

За да могатъ обаче да се използватъ лѣчебнитѣ свойства на морския климатъ, необходимо е всестранното изучване на Черноморската ни покрайнина въ здравно, климатично и морелѣчебно отношение. Здравното, епидемиологично и морелѣчебно проучване на крайбрѣжието е дѣло и дългъ на лѣкаритѣ и на Дирекцията на Народното Здраве. Това проучване, ще трѣбва да обхване епидемиологията на крайбрѣжието, развоя и гжстотата на маларията, туберкулозата, движението на населението, дѣтската и обща смъртностъ. Въ зависимостъ отъ резултата на тия проучвания трѣбва да се насочатъ и мѣрkitѣ за отстраняването на болестнитѣ агенти и фактори.

За да се даде една правилна уредба на морелѣчебното

ни дѣло необходимо е предварително да се изучатъ климатичнитѣ особености на всички мѣста по крайбрѣжието. Нуждно е да се уредатъ за тая цѣль метеорологични наблюдателници и ежегодно да се публикуватъ резултатитѣ отъ наблюденията. Не по-малко е важно да се знаятъ сжщо биологичнитѣ и лѣчебнитѣ свойщини на Черноморската вода.

Само по такъвъ начинъ въ течение на нѣколко години ще се нарисува здравната и климатична карта на българската черноморска покрайнина и ще се посочатъ ония мѣста отъ брѣга, които притежаватъ удобни топографски и климатични условия, за да се уредятъ като климатични и лѣчебни станции. Това проучване ще принуди държавата да опредѣли и си оформи една курортна политика досежно крайбрѣжието, да създаде сама или да подкрепи създаването на морски лѣчебни мѣста и здравници. Следъ уреждането на Варненския Държавенъ Морски Дѣтски Санаториумъ предстои да се построи такъвъ и за Южна България на избраното за целта мѣсто при Месемврия или другаде.

Отъ друга страна, мѣстнитѣ общински управления, гдето има условия за създаване на морелѣчебни станции, ще трѣбза при съдействието на компетентни лица да си изработятъ курортна и благоустройна политика, отъ която ще зависи правилния развой и рационалното използване на морскигъ лѣчебни фактори. За по лесно създаване у насъ на модерни лѣчебни мѣста, необходимо е да се привлечатъ чуждестранни капитали и да се възложи уредбата на нашитѣ курорти на специални дружества, организирани на концесионни, кооперативни, акционерни или др. начала. Ако се действува по тоя пжтъ ще може да се изцигне въ скоро време курортното дѣло у насъ на подобаващата висота, като се ангажиратъ средствата, ума, организаторския духъ и опитность на чужденцитѣ.

Възъ основа на гореизложеното и въ изпълнение на своята дейна програма Българскиятъ Народенъ Морски Сговоръ намира;

1. Че е необходимо да се изработи общъ планъ и система за оздравяване на Черноморското ни крайбрѣжие;

2. Че е вече време да се започне едно по-усилено и по-целесъобразно използване на ценнитѣ лѣчебни блага на морето и неговото крайбрѣжие;

За достигане на тия задачи е належащо да се създадатъ на първо време:

а) Отъ Дирекцията на Народното Здраве — проектиранитѣ въ Бургазъ и Видинъ Институти за изучаване и борба съ маларията;

б) Отъ сжщата дирекция — по една климатологична станция за Варненско и Бургазско;

в) Отъ Министерството на Земледѣлието — една централна морска метеорологическа наблюдателница съ необходимитѣ наблюдателни постове по крайбрѣжието, като тая

метеорологическа мрежа ще обслужва сжщевременно мореплаването и риболовството;

г) Отъ Университета и Министерството на Народната Просвѣта — Биологичната станция при Аквариума въ гр. Варна;

3. Че наредъ съ проучването на крайбрѣжието и съобразно съ резултатитѣ на това проучване ще трѣбва да се продължи и засили отъ страна на Дирекцията на Народното Здраве и отъ страна на Министерството на Земледѣлието борбата съ маларията, оздравителнитѣ работи и съоръжения по крайбрѣжието;

4. Че ще трѣбва да се направи всичко възможно за да се използватъ лѣчебнитѣ сили на морето и лѣчебнитѣ преимущества на крайбрѣжието ни за разтещитѣ здравни нужди на нацията, като за тая цѣль:

а) Министерството на Просвѣтата и Дирекцията на Народното Здраве засилатъ поддръжката и подкрепата си къмъ ония институти и организации, които уреждатъ лѣтни морски колонии по крайбрѣжието;

б) Дирекцията на Народното Здраве да ускори започването постройката на проектираниятъ въ гр. Месемврия втори морски дѣтски санаториумъ и разучи проекта за създаване на една калолѣчебница въ гр. Анхиало;

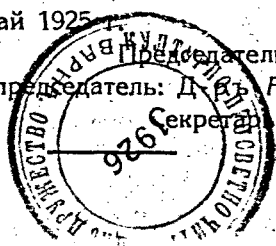
в) Министерството на Вжтрешнитѣ Работи, а сжщо така крайбрѣжитѣ Окръжни Постоянни Комисии и крайбрѣжитѣ общини да си изработятъ съгласувана морска курортна политика, веднага следъ което да се почне нейното постепенно и планомѣрно прилагане;

5) Че за да бжде възможна една организирана морелѣчебна дейность, Министерството на Благоустройството и това на Желѣзницитѣ и Пристанищата, а сжщо така Крайбрѣжитѣ Окръжни Съвети и общинитѣ ще трѣбва да проявятъ за благоустройството на населенитѣ мѣста по крайбрѣжието, за сухопжтнитѣ съобщения въ крайбрѣжитѣ окръзи, за морскитѣ съобщения и тѣхнитѣ улеснения и удобства, много по-вече грижи, отколкото това е било до сега, за забравеното, запустнато и откъснато отъ вжтрешността на страната Черноморие.

Българскиятъ Народенъ Морски Сговоръ апелира къмъ всички държавни и общественни фактори въ страната, отъ които зависи проучването, оздравяването и използването на Черноморското ни крайбрѣжие въ стопанско и морелѣчебно отношение, да се проникнатъ отъ важността и значението на изложенитъ по-горѣ въпроси и мѣроприятия и да дадатъ всичкото свое съдействие за тѣхното по бързо разрешение и по-скорошно осществяване.

Гр. Варна, 23 Май 1925 г.

Председателъ: П. Стояновъ
Подпредседателъ: Д-ръ Ал. Недѣлковъ
Секретаръ: Г. Славяновъ



Продължава се подписката за:
ВТОРАТА ГОДИШНИНА НА ИЛЮСТРОВАНТО
СПИСАНИЕ

Морски Сговоръ

официаленъ органъ на Б. Н. М. Сговоръ

Втората годишнина на списанието „Морски Сговоръ“ започва отъ 1 януарий 1925 година. Презъ течение на годината ще се дадътъ 10 книжки съ художествено изработени цвѣтни корици, съ отбрани морски снимки, картини и най-разнообразенъ материалъ по морскитѣ въпроси отъ наши и чужди автори. Презъ месецитѣ юлий и августъ списанието не излиза. Къмъ края на годишнината ще се дадътъ безплатни приложения.

ГОДИШЕНЪ АБОНАМЕНТЪ:

за България. 100 лева

за странство. 120 лева

отдѣлна книжка 15 лева

На членоветѣ на Б. Н. М. Сговоръ, които сж издѣлжили членскитѣ си вноски за 1925 г. списанието се изпраща **БЕЗПЛАТНО**. На всички останали абонати списанието се изпраща само следъ предварително платенъ абонаментъ.

Всичко що се отнася до списанието да се изпраща на адресъ:

БЪЛГАРСКИ НАРОДЕНЪ МОРСКИ СГОВОРЪ
КНИЖОВНО-ПРОСВѢТЕНЪ ОТДѢЛЪ — ВАРНА.